

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

ПЕТРІВ АНДРІЙ СТЕПАНОВИЧ

УДК_352_
(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ
НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

ОП «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 – «Публічне управління та адміністрування»

(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник **Дзвінчук Д. І.**, д.філос.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

проф. _____ **І. П. Лопушинський**

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент

доцент _____ **В. І. Малімон**

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ – 2025

А Н О Т А Ц І Я

Петрів А. С. Пріоритети державної політики щодо захисту національних цінностей в Україні. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 "Публічне управління та адміністрування". – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2025.

У дослідженні висвітлено особливості теоретичних засад становлення й розвитку державної політики щодо захисту національних цінностей в Україні та визначено перспективні напрями її вдосконалення на сучасному етапі державотворення в контексті європейської інтеграції нашої держави.

В роботі систематизовано наукові підходи та принципи державної політики з питань захисту національних цінностей, здійснено джерельний аналіз проблематики захисту національних цінностей, розкрито понятійно-термінологічний апарат теорії державного управління щодо тлумачення понять “національні цінності” - “національні інтереси” - “національна ідея”.

Визначено відмінності між національними цінностями та національними інтересами, виокремлено механізми та інструментарій державної політики щодо захисту національних цінностей як ключової складової національної безпеки держави. Виявлено тенденції наближення українських національних цінностей із цінностями Європейського Союзу та запропоновано шляхи вдосконалення захисту національних цінностей України.

Матеріали роботи будуть корисними для удосконалення діяльності органів публічної влади, при розробці проектів нормативно-правових актів, а також можуть бути використані у процесі підвищення кваліфікації чи професійного навчання державних службовців.

Ключові слова: державна політика, національні цінності, національні інтереси, національна безпека, захист національних цінностей.

A N O T A T I O N

Petriv A. S. Priorities of state policy on the protection of national values in Ukraine. – Manuscript.

Master's thesis in specialty 281 "Public management and administration". – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2025.

The study highlights the features of the theoretical foundations of the formation and development of state policy on the protection of national values in Ukraine and identifies promising areas for its improvement at the current stage of state formation in the context of the European integration of our state.

The work systematizes scientific approaches and principles of state policy on the protection of national values, carries out a source analysis of the issues of the protection of national values, reveals the conceptual and terminological apparatus of the theory of public administration regarding the interpretation of the concepts of "national values" - "national interests" - "national idea".

The differences between national values and national interests are identified, the mechanisms and tools of state policy for the protection of national values as a key component of the state's national security are highlighted. Trends in the approximation of Ukrainian national values with the values of the European Union are identified and ways to improve the protection of Ukraine's national values are proposed.

The materials of the work will be useful for improving the activities of public authorities, when developing draft regulatory legal acts, and can also be used in the process of advanced training or professional training of civil servants.

Keywords: state policy, national values, national interests, national security, protection of national values.

З М І С Т

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ	8
1.1 Джерельний огляд проблематики захисту національних цінностей в українському науковому дискурсі.....	8
1.2 Основні категорії та поняття предмету дослідження.....	20
1.3 Генезис наукового розуміння феноменів «національні цінності» та «національні інтереси»: науково-теоретичні підходи	29
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ	36
2.1 Структура та зміст національних цінностей в контексті російської військової агресії проти незалежної України.....	36
2.2 Захист національних цінностей України: безпековий вимір в контексті російської агресії.....	46
2.3 Перспективні напрями вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні.....	56
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність теми. Кілька тисячолітній розвиток людської цивілізації свідчить, що люди, правителі й держави та цілі імперії прагнули здобуття певної сукупності ключових благ, які визначалися, як цінності, за які варто боротися й воювати. На кожному етапі історії для кожного суспільства визначальними ставали свої цінності, й саме вони формували менталітет, свідомість та характер людини, спільноти та держави в цілому.

Понад тридцятилітній період незалежності сучасної України пройшов у перманентних політичних сварках і революціях, але українському суспільству так і не вдалося виробити чіткі й зрозумілі національні цінності, які б однаково поділяли та які однаково готові були захищати мешканці Львова й Луганська, Івано-Франківська й Дніпропетровська, Харкова й Ужгорода. Науковці й експерти постійно попереджували, що ігрища політиків з використанням технологій ціннісного розколу не доведуть до добра, а можуть слугувати підґрунтям до сепаратизму й використовуватися ворогами України у їх власних інтересах.

Національні цінності завжди відіграють роль домінанти у визначенні стратегічних напрямів національного розвитку кожної держави. Й саме світоглядну розпорошеність українського суспільства, в основі якої системна криза суспільних цінностей (кризи ідентичності, як їх називають в західноєвропейському дискурсі) використали кремлівські агресори в якості формального виправдання військової агресії.

Таким чином зараз надзвичайно важливим і навіть критичним для національної безпеки стає дослідження теоретичних засад формування українського пантеону національних цінностей, становлення й розвитку державної політики щодо їх захисту. Все це обумовлює актуальність та важливість запропонованого дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад становлення й розвитку державної політики щодо захисту

національних цінностей в Україні та визначення на цій основі перспективних напрямів її вдосконалення на сучасному етапі державотворення в контексті російської військової агресії проти незалежної України.

Досягнення поставленої мети має забезпечити вирішення наступних поставлених завдань:

– здійснити джерельний огляд проблематики захисту національних цінностей в українському науковому дискурсі та провести категоріально-понятійний аналіз досліджуваних явищ і процесів;

– охарактеризувати генезис історичного становлення науково-теоретичного розуміння змісту й сутності феномену «національні цінності»;

– розкрити структуру та зміст національних цінностей в Україні в контексті російської військової агресії проти незалежної України;

– визначити місце національних цінностей як складової національної безпеки України в контексті російської агресії;

– окреслити перспективні шляхи вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні на сучасному етапі.

Об'єкт дослідження – державна політика захисту національних інтересів та національних цінностей в Україні.

Предмет дослідження процеси становлення й розвитку політичних механізмів захисту національних інтересів та національних цінностей в сучасній Україні.

Методологічна основа роботи.

Для досягнення мети та виконання завдань дисертаційної роботи було застосовано комплекс загальнонаукових підходів та методів, таких як аналіз і синтез, індукція та дедукція, єдність цілого і частин. Так, аксіологічний підхід став підґрунтям розкриття сутнісного змісту та складових суспільно-політичного феномену національних цінностей, використання системного підходу дозволило дослідити предмет у цілому, в сукупності його елементів, у їхній взаємодії і взаємозв'язку, систематизувати емпіричні дані, проаналізувати процеси державної політики щодо захисту національних

цінностей України. Міждисциплінарний підхід дав змогу визначити типологію та класифікацію цінностей, а також особливості їх психологічного, соціально-культурного та політичного прояву. Історико-компаративний підхід дозволив простежити динаміку розвитку ціннісних концепцій і формування політики захисту національних цінностей у провідних країнах Європейського Союзу.

Використання інституціонального підходу сприяло виокремленню кола суб'єктів захисту національних цінностей на загальнодержавному рівні, визначення їх завдань та компетенцій; прогностичний підхід та метод теоретичного узагальнення дозволили виявити спільні й відмінні складові національного інтересу України та Європейського Союзу й окреслити на засадах їх наближення перспективні напрями вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні в контексті євроінтеграції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані магістерській роботі положення та рекомендації безпосередньо можуть надати можливість вдосконалення державної політики захисту національних цінностей України у відповідності до ціннісних підвалин Європейського Союзу, стандартів та процедур євроінтеграційного просування нашої держави.

Результати роботи можуть бути використані науковцями та експертами галузі публічного управління та адміністрування при формуванні та реалізації державної політики захисту національних цінностей, в навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці спеціальних курсів і програм, навчальних посібників у сфері державного управління та державної політики України.

Структура роботи

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, два розділи (шість підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 68 сторінок. Список використаних джерел містить 75 найменувань, у тому числі 13 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

1.1. Джерельний огляд проблематики захисту національних цінностей в українському науковому дискурсі

На нинішньому етапі розвитку України, дослідження наукових здобутків мислителів, науковців та експертів у сфері національних цінностей і їхнього захисту є надзвичайно важливим. Це зумовлено суспільно-політичними викликами та російською агресією, що потребують консолідації суспільства та зміцнення національної єдності. Глибоке розуміння національних цінностей сприятиме формуванню сильної ідентичності, що є ключовим чинником у збереженні суверенітету, укріпленні національної безпеки та впровадженні ефективної державної політики. Аналіз експертного бачення сутності та механізмів захисту національних цінностей допоможе адаптувати кращі світові практики до українських реалій, сприяти нашій перемозі над ворогом, повоєнному відновленню Україні та подальшому її стійкому та розвитку.

Попередній огляд репозитарію Національної бібліотеки імені В. Вернадського показує, що вітчизняний науковий дискурс обраної тематики за останні 20 років містить понад 2000 публікацій, в тому числі 370 наукових статей в фахових українських виданнях. З цього загалу нами було обрано 60 релевантних джерел переважно останніх 5–10 років, які й будемо аналізувати в даному джерельному огляді.

Насамперед, виокремимо п'ять основних груп наукових публікацій в залежності від їхнього головного тематичного спрямування (Див. Рис. 1.1). Так перша група вбиратиме науково-теоретичні погляди на сам феномен цінностей та національних цінностей, їхню сутність, особливості формування

та розвитку тощо. У другій групі представлені публікації, зосереджені на виокремленні національних інтересів в тих чи інших конкретних сферах життєдіяльності суспільства. До третьої групи віднесемо дослідження, дотичні формування й реалізації механізмів державної політики щодо захисту національних цінностей в Україні. Четверту групу складають публікації, в яких розкривається закордонний, насамперед, європейський досвід політики захисту національних цінностей. П'ята група об'єднує наукові статті, що аналізують взаємозв'язок національних цінностей та національної безпеки, їх роль у протистоянні російській агресії.

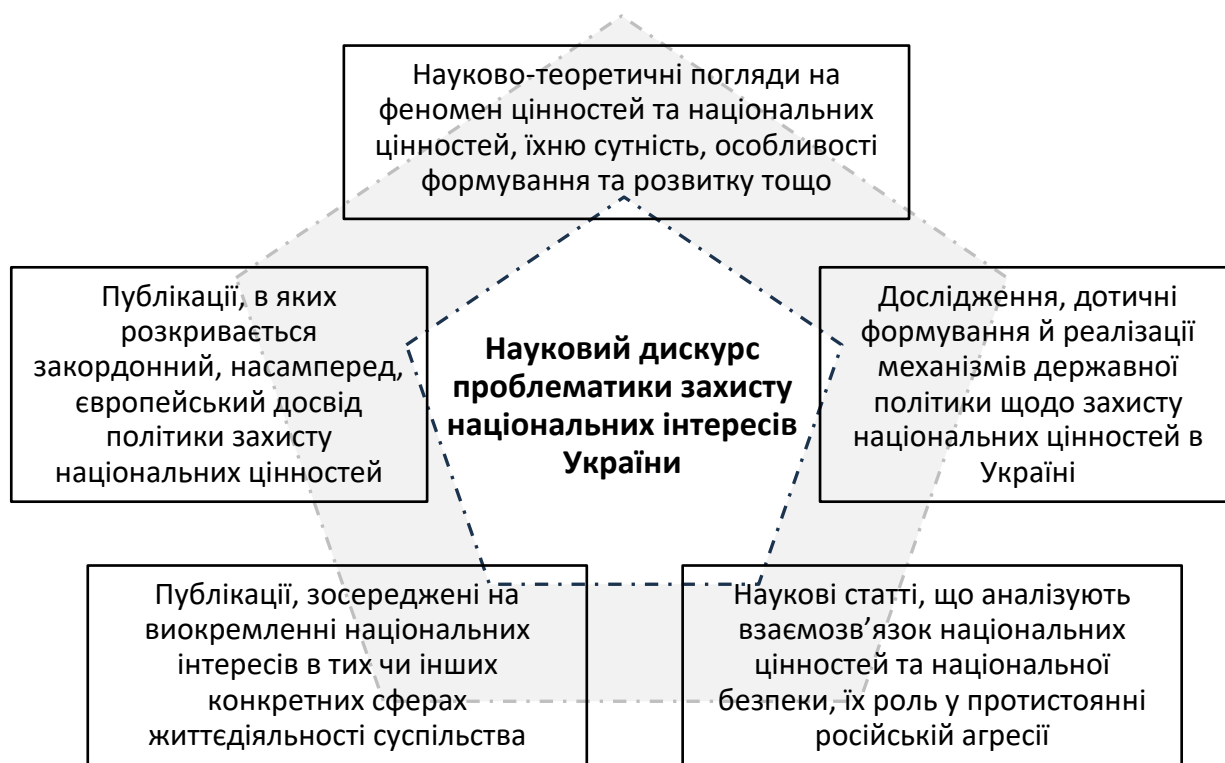

Рис.1.1. Систематизація наукових підходів до проблематики захисту національних інтересів в українському дискурсному просторі

Далі стисло охарактеризуємо науковий доробок основних науковців-представників зазначених вище груп.

У першій групі заслуговують на увагу публікації таких науковців як Б. Буркинський та В. Степанов, О. Гарбар, В. Горбулін та А. Качинський, Ю. Калиновський, В. Крисаченко, М. Морарь, А. Носач, Г. Панасенко, О. Радченко, А. Редькіна, Л. Станіславенко, О. Ткаля. Так, науковці

Національної академії наук України Б. Буркинський та В. Степанов подають нарис теоретико-методологічного осмислення національних цінностей і інтересів як проблеми суспільно-управлінської імплементації. В українському контексті національні цінності обговорюються авторами як ключова проблема суб'єктності вільної і незалежної громадянської нації, і суверенної незалежної держави. Науковці зазначають, що «до особливо важливої цінності України на сучасному етапі розвитку, на нашу думку, слід віднести формування української громадянської нації як одного з важливих імперативів консолідації та зміцнення країни. При цьому громадянську націю слід розглядати не стільки як «плавильний котел», скільки як «симфонія народів»¹.

У монографії "Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки" В. Горбулін та А. Качинський приділяють увагу питанням національних цінностей та національних інтересів як важливим складовим забезпечення національної безпеки. Автори підкреслюють, що національні цінності та інтереси є основою для формування стратегічних пріоритетів держави. Вони розглядаються як ключові компоненти, які визначають напрямки політики і стратегії у різних сферах, включаючи економіку, оборону, дипломатію та соціальну політику².

О. Гарбар окреслює чинники формування національних інтересів, зокрема, визначає, що «бачення національних інтересів формується діючими ідеями та цінностями, що домінують у політичній системі та відбивається на трактуванні політичної дійсності й встановленні певних пріоритетів»³.

В. Крисаченко розглядає національні інтереси України як систему триєдиної цілісності: «громадянин – суспільство – держава» покликаної забезпечити життєві потреби громадянина, суспільства і держави й наголошує, що при цьому «важливо досягати співмірності та єдності інтересів кожного із

¹ Буркинський Б. В., Степанов В. Н. Національні цінності і інтереси України (методологічні і прикладні аспекти дослідження). *Економічні інновації*. 2017. № 63. С. 50.

² Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. Київ: НІСД, 2010. 288 с.

³ Гарбар О. О. Визначення поняття «національні інтереси» та чинники їх формування. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2017. Вип. 32. С. 104.

складників, у тому числі збіг державних та національних інтересів України. Пріоритетами при цьому мають бути права людини, верховенство закону та демократичні цінності»⁴.

Г. Панасенко, здійснює дослідження форми взаємодії людини та суспільства в умовах глобального розвитку в контексті національних інтересів та звертає увагу на певній протирічності глобальних та національних інтересів, що викликає спроби заміни національного інтересу глобалізаційним. На думку дослідниці це є одним із актуальних глобалізаційних викликів сучасного суспільного розвитку, оскільки глобальний інтерес, входячи до більшості геополітичних параметрів, не завжди відповідає національним інтересам й нерідко може бути антинаціональним, нехтувати вимогами національної безпеки певних держав⁵.

А. Редькіна констатує, що «за роки незалежності Україна мала глибокі розбіжності за регіональними та мовними показниками з поглядів на історію України, національні інтереси й цінності. Проте після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. відбувається стрімка зміна ціннісно-нормативної системи суспільства, інтенсифікація процесу національної самовизначеності, стимулювання готовності українців до спротиву зовнішній агресії й захисту національних цінностей та незалежності України»⁶.

Отже, науковці першої групи досліджують є значення національних цінностей і інтересів у формуванні стратегії розвитку держави. Національні цінності розглядаються як критична основа для забезпечення суб'єктності нації та незалежності держави, впливаючи на всі сфери життя, включаючи економіку, політику та соціальну складову. Особлива увага приділяється важливості консолідації суспільства навколо спільних цінностей, що зміцнює національну єдність, особливо в умовах зовнішньої агресії та глобальних

⁴ Крисаченко В. Онтологія національних інтересів України: системні пріоритети. *Українознавство*. 2021. №2(79). С. 27.

⁵ Панасенко Г. С. Сучасна взаємодія людини та суспільства в умовах глобального розвитку: національні інтереси. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Міжнародні відносини»*. 2019. Вип. 9. С. 67-74.

⁶ Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2023. №1 (5). С. 156.

викликів. Досліджується також вплив глобалізації на національні інтереси, акцентуючи увагу на можливих загрозах з боку наднаціональних інтересів, які можуть не відповідати потребам конкретної держави. Національні інтереси визначаються як такі, що формуються на основі домінуючих у суспільстві ідей та цінностей, які повинні бути захищені для збереження суверенітету та стабільності. У сучасних умовах, зокрема після початку повномасштабної агресії, спостерігається зміна у ціннісно-нормативній системі, що посилює процеси національного самовизначення й мобілізує суспільство до захисту власної незалежності і цілісності.

У другій групі варто зупинитися на публікаціях таких дослідників як О. Довгань та О. Тарасюк, О. Захаріна та П. Соколовський, О. Копанчук, С. Кот; Ж. Петрович, Л. Пономаренко та А. Бессараб, І. Шевчук. Зокрема, науковці науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України О. Довгань та О. Тарасюк визначають основні засади розвитку національних інтересів України в кібернетичній сфері, що пов'язані з динамічними процесами інформаційної трансформації, яка відбувається останнім часом, та з притаманними цьому процесам факторами, коли «зникає географія, стираються межі між зовнішньою та внутрішньою політикою, що неминуче деформує не лише «національну», але й «соціальну» ідентичності, деформує національні цінності»⁷.

І. Шевчук визначає роль національних інтересів у забезпеченні економічної безпеки держави та формулює низку національних інтересів, серед яких пріоритетним національним інтересом у сфері економічної безпеки є розвиток національної економіки країни і зростання рівня добробуту та культурних потреб громадян»⁸.

О. Захаріна та П. Соколовський фокусують увагу на просуванні національних інтересів держави на міжнародній арені через інструментарій

⁷ Довгань О. Д., Тарасюк О. В. Національні інтереси України в кібернетичній сфері. *Інформація і право*. 2021. № 1(36). С. 140.

⁸ Шевчук І. В. Захист національних інтересів держави як імператив геостратегії України. *Університетські наукові записки*. 2019. № 69-70. с. 167.

брендінгу, ключовий чинник якого «полягає в єдиному стратегічному і комплексному підході в довгостроковому періоді з метою формування позитивного відношення та зацікавленості цільових аудиторій, підняття рівня конкурентоспроможності, припливу інвестиційного капіталу, покращення позиції держави на світовій арені⁹. О. Копанчук аналізує діючу в Україні систему державного захисту національних інтересів в інформаційній сфері, визначає проблеми, пов'язані з державним регулюванням у даній сфері та пропонує низку рекомендацій щодо вдосконалення інформаційної безпеки національних інтересів України¹⁰.

С. Кот розглядає таку важливу складову національних цінностей як «цінності культурні», що значною мірою кореспондується з поняттям «культурної спадщини», яка визначається як сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь культурних цінностей¹¹. У тому ж плані культурних аспектів розглядає національні цінності як базис національно-культурної ідентичності Ж. Петрочко. На думку дослідниці національні цінності виступають певним виразом концентрованого соціально-культурного локалітету людини й суспільства у системі людства¹².

Л. Пономаренко та А. Бессараб розглядають місце національних цінностей та національних символів в сучасному українському та світовому інформаційно-комунікаційному просторі. Автори констатують, що «в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну актуалізувалася вага українських національних цінностей, процес символізації яких спостерігається як на телебаченні та в інтернет-медіа, так і в соціальних мережах і популярних месенджерах. Найбільш символічними зараз є кольори українського прапора

⁹ Захаріна О. В., Соколовський П. О. Державний брендінг у забезпеченні національних інтересів: дефініції та суспільна необхідність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 23 С. 145–148.

¹⁰ Копанчук О. Є. Державний захист національних інтересів в інформаційній сфері України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. №1(55). С. 106–112.

¹¹ Кот С. І. «Культурні цінності»: поняття і термін у контексті повернення та реституції предметів культури. *Праці центру пам'яткознавства: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 20. С. 12-19.

¹² Петрочко Ж. В. Національні цінності як базис національно-культурної ідентичності. *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць*. Київ: Талком, 2021. С. 281-284.

як державного символу України, крім того процес символізації торкнувся таких національних цінностей, як тризуб, козак, рушник, вишиванка»¹³.

Таким чином цей науковий дискурс охоплює важливість національних інтересів і цінностей в різних сферах суспільного життя України. Зокрема, підкреслюється значення національних інтересів у кібернетичній сфері, де інформаційна трансформація стирає межі між зовнішньою та внутрішньою політикою, що може змінювати ідентичність і цінності. Водночас аналізується система захисту національних інтересів в інформаційній сфері, з акцентом на вдосконалення інформаційної безпеки. Також розглядається роль національних інтересів у забезпеченні економічної безпеки, де пріоритетом є розвиток національної економіки і добробуту громадян.

Інший аспект стосується культурного середовища, зокрема просування національних інтересів та національної символіки на міжнародному рівні через брендинг, що має на меті формування позитивного відношення до країни, підняття конкурентоспроможності та покращення позиції держави на світовій арені. Важливу роль відіграють також культурні цінності, що виступають основою національної ідентичності та спадщини. Наріжним каменем цих публікацій проходить думка, що в умовах актуальних загроз, таких як агресія РФ, зростає значення національних символів і цінностей, особливо в медійному просторі, сприяючи зміцненню національної єдності.

У третій групі виділяємо публікації таких експертів як П. Гай–Нижник та Л. Чупрій, Д. Демидко, В. Козаков, В. Крисаченко О. Крюков, Г. Куц, С. Ларін, Л. Літвін, О. Литвиненко, які зосереджували увагу на особливостях формування й реалізації механізмів державної політики щодо захисту національних цінностей в Україні.

Зокрема, П. Гай–Нижник та Л. Чупрій національні інтереси, національні цінності та національні цілі з огляду на їх структуруючий і консолідуючий потенціал розглядають як засадничі принципи державної політики захисту

¹³ Пономаренко Л. Г., Бессараб А. О. Українські національні цінності та символи в сучасному українському та світовому інформаційно-комунікаційному просторі. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2022. № 3 (51). С. 15.

національних цінностей та національної безпеки. На переконання дослідників «подальше існування держави й нації має розглядатися крізь призму її ціннісного ядра, що консолідує суспільство, проте за умов сучасної української реальності чітка реалізація тріади основних рушійних сил системи забезпечення національної безпеки (національні цінності – інтереси – цілі), постійно стримується недостатнім рівнем консолідації українського суспільства, що призводить до того, що інтереси, і тим більше – цілі, різних суспільних груп за певних умов набувають антагоністичного характеру та за умов розмитості загальнонаціональної ідентичності, вони не проявляють прагнення до діалогу та порозуміння заради суспільного блага»¹⁴.

Д. Демидко розкриває сутність концепції національної ідентифікації на основі національних цінностей в контексті управлінських підходів до реалізації державної політики в Україні, на основі якої пропонує комплексні підходи та фундаментальні напрямки трансформації державної політики з національної ідентичності в Україні. Автор переконує, що «утвердження конструктивного підходу до питань ідентичності в суспільстві має початися з ухвалення зважених державних рішень, які позначають принципи, згідно з якими такі проблеми будуть розглядатися й вирішуватися надалі. Держава мусить активно сприяти пошуку компромісних рішень, що формують основу нового суспільного договору. Оскільки зміст ідентичності значною мірою наповнюється історико-культурною ретроспективою, то важливо, аби вона розкривалася в неконфліктній тональності, не вносила розмежувань і протиставлень у життя сучасного суспільства»¹⁵.

Г. Куц визначає пріоритетні стратегії державної політики у контексті національних інтересів України та наголошує, що поняття національного інтересу тісно корелює з поняттям національної безпеки, що актуально для сучасної України, проти якої вже з 2014 року ведеться гібридна війна з боку

¹⁴ Гай–Нижник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84. С. 467.

¹⁵ Демидко Д. Л. Ідеологічна обґрунтованість державної політики національної ідентифікації в контексті соціально-політичної стабілізації в Україні на сучасному етапі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL : https://el-zbirn-du.at.ua/2019_1/15.pdf

Росії¹⁶. Близьку позицію висловлюють О. Крюков та О. Радченко, які пов'язують національну безпеку з необхідністю політики формування ідеологічних ціннісних засад українського суспільства як головної запоруки його консолідації та самоідентифікації¹⁷. Консолідаційний потенціал національних цінностей відзначає й В. Крисаченко¹⁸.

Детальний аналіз особливостей публічного управління та політики захисту національних цінностей в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін здійснює С. Ларін. Слідом за попередніми авторами, цей науковець підкреслює, що «вирішальне значення для забезпечення збереження національних цінностей України має реалізація української національної ідеї як ідеології розвитку нації та держави, як стратегії державотворення, політичної програми й економічної політики єдності, духовності та моралі на основі менталітету народу, його освіченості»¹⁹.

В. Козаков в контексті аксіології державного управління пропонує комплексний аналіз соціально-ціннісних засад системи державного управління, розкриває їх зміст, механізми взаємодії та впливу на державотворчі процеси. На думку науковця, в основі поняття «соціально-ціннісні засади державного управління» має бути покладено ідею домінування природних прав людини та їх забезпечення як основного завдання держави в процесі виконання своїх управлінських функцій. Л. Літвін розглядає сучасні концепції національних інтересів у контексті зовнішньої політики держав та зазначає, що саме національні інтереси визначають стратегію й тактику

¹⁶ Куц Г. М. Пріоритетні стратегії інформаційної політики у контексті національних інтересів України: ліберальний ракурс. *Політичне життя*. 2017. № 3. С. 52-58.

¹⁷ Крюков О. І., Радченко О. В. Ідеологія як чинник національної безпеки держави в контексті державно-управлінського виміру. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. – (Серія "Державне управління"). 2018. Вип. 2(9). URL : http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7743/1/ilovepdf_com-30-39.pdf

¹⁸ Крисаченко В. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідаційний потенціал. *Українознавство*. 2022. №1(82). С. 28-50.

¹⁹ Ларін С. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10, № 2. С. 47.

зовнішньої політики держави, характер міжнародних відносин і особливості внутрішньої політики²⁰.

У четвертій групі заслуговують на увагу публікації таких дослідників як Т. Сергієнко, С. Ситник та О. Іщенко, О. Радченко, Є. Тихомирова, С. Фоменко, С. Череватий, О. Шморгун.

Так, Т. Сергієнко висвітлює особливості формування політики ідентичності в сучасному Європейському Союзі через історичну спадщину, політичну ідентичність та ціннісні імперативи демократії. Дослідниця визначає, що «ідентичність є одним із найважливіших чинників становлення сучасного суспільства, вона виникає в результаті присутності «спільних точок» у повсякденному житті людей: національних цінностей та символів, мови, історії нації, національної свідомості. Водночас національна ідентичність в контексті держави є основою єдності та стійкості суспільства». Тож, на думку Т. Сергієнко, «ключовим аспектом національної стійкості України визначено солідаризацію зусиль з Європейським Союзом у захисті цінностей свободи та демократії, а також формуванні спільного безпекового середовища»²².

В продовження цієї проблематики питання концептуалізація політики формування європейської ідентичності аналізують С. Ситник та О. Іщенко, які розкривають інструменти та механізми політики, що використовуються в Європейському Союзі для консолідації суспільства в умовах інтеграційних викликів та формування європейської ідентичності. Автори визначають позитивні кейси, які Україна може винести з цього досвіду, зокрема, у контексті зміцнення власної національної ідентичності та просування європейських цінностей на шляху до євроінтеграції²³.

²⁰ Літвін Л. А. Сучасні концепції національних інтересів у контексті зовнішньої політики держав. *Політичне життя*. 2018. №. 2. С. 129-134.

²¹ Козаков В. М. Аксиологія державного управління : монографія. Київ : НАДУ, 2010. 256 с.

²² Сергієнко Т. І. Особливості формування політики ідентичності в сучасному Європейському Союзі: досвід для України. *Політикус*. 2023. №. 5. С. 89.

²³ Ситник С. В., Іщенко О. М. Концептуалізація політики формування європейської ідентичності: досвід для України. *Politology bulletin*. 2023. Iss. 90. С. 241-262.

О. Радченко обговорює значення європейських цінностей у контексті українських політичних і соціальних трансформацій, оцінюючи можливості і виклики на цьому шляху. Стаття акцентує увагу на ролі цих цінностей у процесах демократизації, верховенства права та захисту прав людини, що є критичним для успішного державного будівництва. Автор аналізує, чи європейські цінності можуть бути сприйняті як "фантом", тобто недосяжні ідеали, чи вони є "фатумом" – невідворотним шляхом розвитку для України, й робить висновки про визначальне значення впровадження європейських стандартів для майбутнього розвитку української держави²⁴.

Є. Тихомирова досліджує роль європейської ідентичності в процесах інтеграції в Європі й підкреслює, що спільна ідентичність сприяє зміцненню єдності серед держав-членів ЄС, надаючи їм відчуття спільної мети та цінностей²⁵. С. Фоменко досліджує механізми інтеграції та координації дій країн ЄС у зовнішній політиці та безпековій сфері, акцентуючи на необхідності узгодження міждержавних підходів і позицій. Автор аналізує, як ЄС поступово переходив від акценту на національних інтересах своїх держав-членів до формування спільних європейських цінностей, які стали основою спільної політики, та підкреслює, що спільні цінності, такі як демократія, права людини та верховенство права, виступають об'єднуючим фактором для членів ЄС, незважаючи на різні національні інтереси²⁶.

У п'ятій групі відзначимо таких науковців як В. Бліхар, Г. Католик та Б. Католик, Л. Гонюкова та Н. Ларіна, Г. Костенко, О. Матета, Г. Ситник. Так, проблематику цінностей з точки зору їх ролі та значення в умовах сучасних військових конфліктів розкривають В. Бліхар, Г. Католик та Б. Католик. Науковці аналізують поняття цінностей, їхню структуру та різні підходи до їхнього вивчення в контексті психологічного впливу військових

Радченко О. В. Європейські цінності та Україна: фантом чи фатум? *Проблеми державного будівництва в Україні*. 2016. Т. 1. № 24. С. 31 – 35.²⁴

²⁵Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції. *Наукові записки. Політичні науки*. 2005. Том 45. С. 56–60.

²⁶ Фоменко С. В. Спільна зовнішня і безпекова політика ЄС: від національних інтересів до спільних цінностей. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 224-242.

конфліктів на особистість і суспільство та висвітлюють, як цінності можуть змінюватися під впливом екзистенційних викликів, що виникають у військових умовах, і як ці зміни впливають на поведінку та психічний стан людей²⁷. Л. Гонюкова та Н. Ларіна продовжують тематику захисту національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні, визначають роль державних інституцій у збереженні та захисті національних цінностей і зазначають, що ефективне публічне управління є ключовим чинником збереження національної ідентичності та соціальної стійкості, подолання численних загроз, що виникають під час війни²⁸.

Г. Костенко детально аналізує концептуальні підходи до формування і реалізації стратегії національної безпеки й визначає національні цінності та національні інтереси як ключові елементи стратегічного планування у сфері безпеки. Автор підкреслює, що захист національних інтересів вимагає всебічного підходу, що включає політичні, економічні, соціальні та військові аспекти та наголошує на важливості чіткого і зрозумілого формулювання національних інтересів, оскільки вони виступають орієнтиром для прийняття рішень у політичній і військовій сферах²⁹.

О. Матета проводить систематизацію національних інтересів, виділяючи різні категорії та рівні, які є критичними для формування ефективної політики національної безпеки України та підкреслює важливість адаптивності цих інтересів до змінного середовища, що дозволяє державі адекватно реагувати на сучасні виклики. Автор також обговорює державно-управлінські підходи, які можуть бути застосовані для ефективного втілення стратегій національної безпеки, спрямованих на захист і просування національних інтересів³⁰.

²⁷ Бліхар В., Католик Г., Католик Б. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Вип. 13. С. 11–20.

²⁸ Гонюкова Л. В., Ларіна Н. Б., Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 16. С. 356-382.

²⁹ Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки. Київ : ДЕМІД, 2002. 144 с.

³⁰ Матета О. А. Систематизація та класифікація національних інтересів у контексті національної безпеки України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 31. С. 164-172.

Таким чином, у проведеному джерельному огляді розглядаються різні аспекти формування національної та європейської ідентичності, а також захисту національних інтересів і цінностей в умовах сучасних викликів, зокрема військових конфліктів. Основною темою є вивчення ролі національної ідентичності як визначального чинника єдності та стійкості суспільства.

Дослідники аналізують політики, механізми й інструменти, що використовуються в ЄС для консолідації суспільства і формування спільної ідентичності, акцентуючи на важливості європейських цінностей для демократизації та державотворення. При цьому підкреслюється необхідність адаптації європейського досвіду для зміцнення національної ідентичності України. Крім того, обговорюються питання захисту національних цінностей під час воєнних дій, де вказується на роль державних інституцій у забезпеченні національної безпеки та соціальної стійкості. Підкреслюється всебічне значення національних інтересів, які охоплюють політичні, економічні, соціальні та військові аспекти.

1.2 Основні категорії та поняття предмету дослідження

Для формування якісної державної політики захисту національних цінностей, насамперед, слід розкрити наукові підходи до розуміння й тлумачення основних категорій, що використовуються при її формуванні, адже, як зазначає Томас Кун у своїй праці "Структура наукових революцій" чіткість дефініцій і термінів є принципово важливою, оскільки вони визначають рамки і межі парадигми, встановлюючи стандарти нормальної наукової практики, що вже само по собі здатне вирішити майже половину наукового завдання"³¹.

Ключовим поняттям, яке з нашої точки зору є серцевинним у всіх інших дефініціях обраного в магістерській роботі наукового дискурсу, є «цінності», як ядро словосполучення «національні цінності», що виступає ключовим словом даного дослідження.

³¹ Кун Т. С. Структура наукових революцій. пер. з англ. Р. С. Гілій. Київ : Основи, 2001. С. 69.

Двадцятитомний академічний тлумачний Словник української мови подає таке значення слова «цінність» – те, що має значення, важливість чогось для когось, суспільства; предмети матеріальної і духовної культури, що мають значення для життя суспільства, науки, мистецтва і т. ін. А слова «національний» як є, що стосується нації як спільноти людей, об'єднаних спільністю мови, культури, історії та свідомості, притаманний нації; виражає культурні, історичні традиції певного народу³².

За визначенням В. Крисаченко «цінність у найширшому розумінні – належне суще, котре має позитивне значення для суб'єкта сприйняття і протистоїть таким чином негативній онтології. Таким початкам надається значення бажаного, життєво важливого, омріяного, з виразним тяжінням до надання статусу ідеального»³³.

Одним із найбільш відомих європейських дослідників у сфері вивчення національних цінностей є Герт Гофстеде, широко відомий своїми дослідженнями в галузі міжкультурних відмінностей, які включають вивчення національних цінностей. У своїй роботі з «культурних вимірів» він розглядає цінності як «ядро культури певного суспільства й саме в такому форматі справжні цінності люди схильні іноді приховувати – в публічній комунікації вони можуть декларувати одні цінності, а в реальній ситуації чи експерименті – вибирати поведінку, яка відповідає іншим – справжнім, глибинним цінностям; причому таке введення в оману може бути зовсім ненавмисним тобто несвідомим»³⁴.

З наведеного вище тлумачення цінностей як відповідного ядра культури певного суспільства (отже й такої стадії цивілізаційного розвитку суспільства як нація) є очевидним, що цінності подібного «ядерного» характеру є національними. Узагальнене поняття «національні цінності» С. В. Ларін подає

³² Словник української мови: У 20 т. Голов. наук. ред. В.М. Русанівський, наук. ред. Н.Г. Озерова ; уклад.: Л.Л. Шевченко та ін. Київ: Наукова думка. URL : <https://sum20ua.com/>

³³ Крисаченко В. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідаційний потенціал... С. 30-31.

³⁴ Geert Hofstede and Gert Jan Hofstede. 6D model of national culture. *Author's Internet blog of Geert Hofstede*. 2024. URL : <https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/>

як «наявні та ідеальні соціальні, матеріальні та духовні блага, що задовольняють потреби та інтереси людей і сприяють прогресивному розвитку особи, суспільства і держави»³⁵ та в конкретно-прикладному розумінні «національні цінності» становлять собою основоположні матеріальні, інтелектуальні й духовні надбання народу України, визначальні умови існування та розвитку людини, суспільства і держави»³⁶. В іншому визначенні (разом з Л. В. Гонюковою та Н. Б. Ларіною) «національні цінності» визначаються як «ціннісні орієнтації суспільства, політичні, культурологічні та філософсько-світоглядні уявлення та переконання, моральні та етичні принципи поведінки кожного члена суспільства»³⁷.

Слід зазначити, що пряме визначення поняття «національні цінності» зазвичай не є упорядкованим у загальноприйнятих словниках, воно відсутнє як в академічному тлумачному словнику української мови, так і в профільній Енциклопедії з державного управління. На нашу думку термін "національні цінності" можна визначити як сукупність соціальних, матеріальних та духовних благ, які задовольняють потреби і інтереси людей, і є основою для прогресивного розвитку особи, суспільства та держави. Це поняття охоплює ціннісні орієнтації, культурні та філософські уявлення, а також моральні та етичні принципи, які визначають поведінку членів суспільства. Національні цінності є фундаментом для формування національних інтересів і цілей, які керують розвитком суспільства та держави. Вони сприяють формуванню національної ідентичності, забезпечуючи спадковість та самобутність культурної спадщини.

У публікаціях філософського, культурологічного й соціально-політичного характеру зустрічається виокремлення «культурних цінностей», які є частиною національних, відіграють важливу роль у створенні та

³⁵ Ларін С. В. Сутність та зміст поняття "національні цінності" в контексті сучасних дослідницьких підходів. [Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2016. № 2. С. 47.

³⁶ Там само, с. 48.

³⁷ Гонюкова Л. В., Ларіна Н. Б., Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід... С. 366.

збереженні культурного простору нації, забезпечуючи сталий розвиток. В цілому українське законодавство поняття "національні цінності" не визначає як окрему категорію з чітким формулюванням. Зазвичай, законодавство звертається до більш загальних концепцій, таких як національна безпека, національні інтереси, культурні цінності та культурна спадщина, в яких імпліцитно можуть міститися національні цінності.

Зокрема, Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 року визначає поняття «культурні цінності» як сукупність унікальних культурних матеріальних і нематеріальних (духовно-культурних) надбань та об'єктів культурної спадщини, що мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України, від покоління до покоління відтворюються спільнотами та формують у них почуття самобутності й наступності, сприяючи, таким чином, формуванню поваги до культурного розмаїття і творчості людини³⁸.

На думку О.В. Єпіфанова в контексті національних та культурних цінностей слід говорити про «культурну спадщину» як суспільний феномен, що охоплює всі матеріальні та духовні здобутки минулих і сучасних поколінь та яка становить собою важливу національну культурну цінність, від збереження якої безпосередньо залежить можливість сталого розвитку суспільства, держави, кожного окремого індивіда³⁹. Окремі дослідники пов'язують терміни «культурні цінності» та «культурна спадщина» з поясненням, що перша дефініція є більш загальним поняттям, оскільки охоплює весь комплекс пам'яток – як рухомих, так і нерухомих, тоді як розуміння культурної спадщини переважно стосується нерухомих об'єктів⁴⁰.

Оскільки національні цінності визначають моральні та етичні принципи

³⁸ Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України № 1068-XIV від 21.09.1999 р. в редакції від 31.12.2023 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>

³⁹ Єпіфанов О. В. Культурна спадщина як важливий елемент системи національних цінностей Української держави. *Судова апеляція*. 2017. № 4. С. 15.

⁴⁰ Степанов В. Ю. Визначення поняття «культурна спадщина» в культурному просторі України. *Культура України. Серія: Культурологія*. 2015. Вип. 48. С. 34.

суспільства, вони є критичними для забезпечення його стабільності та прогресу. Відтак один з корифеїв науки державного управління та засновник Академії національної безпеки Григорій Ситник при створенні ієрархії понять національної безпеки в системі «національні цінності – національні інтереси – національні цілі» зазначив, що національні цінності виступають базовим елементом, який формує національні інтереси і цілі, слугуючи дороговказом для стійкого розвитку і захисту нації та держави»⁴¹.

Також із зазначеної тріади логічно випливає, що захист національних цінностей є ключовим національним інтересом кожної держави. Й тут на відміну від «національних цінностей» визначення поняття «національних інтересів» зустрічається як в нормативно-правовому полі України, так і в численних наукових публікаціях. Зокрема, у Законі України «Про національну безпеку України» поняття «національні інтереси» визначається як «життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян»⁴².

На думку О. О. Гарбар, «національні інтереси це – багатоаспектне, різнобічне, нестійке поняття, формування та розвиток якого перебуває під впливом різних факторів, вага яких різниться залежно від характеру складових, що містить та чи інша держава у собі, та є причиною її дій, що носять як внутрішньополітичну, так і зовнішньополітичну спрямованість, головна мета якої складається з двох базисів, перший – досягнення поточних цілей, що є змінними за своєю природою, та примноження певного потенціалу, другий – більш стійкий і є домінуючий, це – забезпечення існування держави

⁴¹ Ситник Г. П. Концепція національної безпеки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Т. 1 : Теорія державного управління. Київ: НАДУ, 2011. С. 316-318.

⁴² Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. в редакції від 09.08.2024 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

як такої»⁴³.

Під національними інтересами О. А. Матета вважає «за потрібне, розуміти сукупність загальних для нації інтересів і потреб, задоволення і захист яких є необхідною умовою її існування як суб'єкта історії. У національних інтересах виражається потреба нації займати те місце у світовій спільноті, яке у повній мірі відповідає її культурно-історичним і духовним традиціям, дозволяє максимально реалізувати її потенціал»⁴⁴.

О. Є. Копанчук у поняття «національні інтереси» вкладає «категорію, що відображає міру самосвідомості самовираження народу, характеристику суспільної єдності, політичний принцип, а також є активним фактором об'єднання етносів, концесій та громадян, що забезпечує духовну цілісність суспільства і сприяє розгортанню інтелектуального і морального потенціалу нації»⁴⁵.

О. В. Радченко головним національним інтересом як «історичною місією України» визначає «пошук і розробку нової системи цінностей, формування нової політичної еліти держави на засадах духовності, патріотизму та служіння Україні. Відповідальній політичній еліті, незалежно від того, при владі вона зараз, чи в опозиції, слід відмовитись від використання соціальних політичних технологій, побудованих на “пошуку ворога”, й перейти до модернізаційних інтегративних політичних технологій об'єднувачого характеру, культивуваці справжнього патріотизму, національної гордості, єдиних цілей подальшого розвитку українського суспільства»⁴⁶.

На нашу думку, на основі наведених джерел, інтегрально термін "національні інтереси" можна визначити як багатогранне поняття, що охоплює життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності, які є необхідними для існування та розвитку держави і нації. Національні інтереси

⁴³ Гарбар О. О. Визначення поняття «національні інтереси» та чинники їх формування. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2017. Вип. 32. С. 106-107.

⁴⁴ Матета О. А. Категоріальне визначення поняття «національні інтереси» у контексті національної безпеки України. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 2 (19). С. 91.

⁴⁵ Копанчук О. Є. Державний захист національних інтересів в інформаційній сфері України... С. 106.

⁴⁶ Радченко О. В. Національна ідея України – ціннісний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 1 (35). С. 65.

включають визначальні інтереси людини, суспільства та держави і спрямовані на забезпечення суверенітету, стабільності, добробуту та демократичного розвитку. Вони відображають самосвідомість і єдність нації, виступають активним фактором об'єднання різних елементів суспільства, сприяючи духовній цілісності та розгортанню інтелектуального й морального потенціалу нації.. Водночас, національні інтереси виявляють потребу країни відповідати своєму місцю у світовій спільноті, максимально реалізуючи свій культурний та історичний потенціал.

Відповідно до тлумачення концепції національної безпеки Г. Ситника о захист національних цінностей відповідно до національних інтересів покладається на державу та виступає однією з найголовніших національних цілей органів державної влади. При цьому «національні цілі» розуміються як стратегічні завдання, які визначає держава для досягнення довгострокового розвитку та забезпечення добробуту своїх громадян. Це можуть бути цілі, пов'язані з економічним зростанням, національною безпекою, культурним розвитком та міжнародною кооперацією»⁴⁷.

П. Гай–Нижник та Л. Чупрій визначають, що «національні цілі формуються на основі національних інтересів та національних цінностей, а їх сутнісні характеристики визначаються динамікою та суперечливістю розвитку середовища існування суспільства і держави. Національні цілі – це конкретні ключові завдання, які держава ставить перед собою заради захисту національних інтересів та національних цінностей. Національні цілі – це своєрідні дороговкази розвитку суспільства до побудови моделі кращого стану (безпечніших умов розвитку та життєдіяльності) кожної людини, суспільства, держави»⁴⁸.

Національні цінності, національні інтереси та національні цілі складають взаємопов'язану систему понять, що служить основою для

⁴⁷ Ситник Г. П., Орел М. Г. Публічне управління у сфері національної безпеки. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Кравченко Я. О., 2020. С. 54.

⁴⁸ Гай–Нижник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки.. С. 467.

ідентичності та розвитку держави і нації, викристалізовуючись у форматі «національної ідеї». Зв'язок між цими поняттями полягає в тому, що національні цінності забезпечують фундамент для формування національних інтересів, які в свою чергу реалізують цінності через конкретні політичні та соціальні дії. Національна ідея об'єднує ці елементи у спільну мету, спрямовуючи націю до її досягнення. Разом вони створюють цілісну систему, яка визначає не лише поточну політику, але й довгострокове стратегічне бачення для розвитку нації і держави.

В категоріально-понятійному плані Український політичний словник визначає національну ідею як:

- 1) політичний проєкт майбутнього нації, імператив її свідомості й чину, смисложиттєвий чинник національного розвитку;
- 2) певний комплект вірувань, національного світобачення розуміння своєрідний духовно-інтелектуальний потенціал нації, людини-державотворця і співгромадянина;
- 3) система ціннісних орієнтирів що полягає в урахуванні інтересів усіх верств суспільства, усіх народів;
- 4) форма державного самоусвідомлення народу, показник того, як народ розуміє себе, своє місце і роль у світі⁴⁹.

Д. Вітюк під терміном «національна ідея» визначає «комплекс основоположних морально-етичних ідей, які тривалий час займають центральне місце в історії народу і слугують для максимально тривалого збереження ідеологічної самобутності такого народу»⁵⁰.

М. В. Морарь вважає, що «національна ідея – це квінтесенція менталітету, спосіб осмислення глибинної сутності свого народу, в якій відображені його духовна першооснова, мета, сенс та фундаментальні принципи існування та зумовлює суспільний розвиток»⁵¹.

⁴⁹ Політичний енциклопедичний словник. Упоряд. В. П. Горбатенко. Київ: Довіра, 2004. С.503.

⁵⁰ Вітюк Д. Л. Єдина державна (національна) ідея як основа єдності України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1–2 (10–11). С. 11.

⁵¹ Морарь М. В. Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства. *Гілея – науковий вісник*. 2018. Вип. 131. С. 392.

Таким чином можемо стверджувати, що національні цінності, національні інтереси та національна ідея взаємодіють у межах єдиної системи, яка формує національну ідентичність та цивілізаційний розвиток нації. Національні цінності є основоположними принципами, що визначають важливість і морально-етичні норми суспільства. На основі цих цінностей формуються національні інтереси, які представляють собою конкретні цілі та завдання для забезпечення добробуту і безпеки держави, визначають стратегічні плани та визначають ставлення до внутрішніх і зовнішніх викликів. Вони є динамічними й можуть змінюватися в залежності від зовнішніх умов та внутрішнього розвитку. Національна ідея інтегрує цінності та інтереси в єдину концепцію, яка забезпечує спільне бачення мети для нації. Вона може бути уособленням прагнення до єдності, незалежності, світового визнання або соціального прогресу. Національна ідея слугує мотиваційним чинником, який згуртовує суспільство, надихає його на досягнення спільних цілей та підкреслює унікальність нації.

Національні цінності та національні інтереси потребують державного захисту і такий захист національних цінностей та інтересів є однією з ключових функцій держави та одним з головних завдань публічного управління й державної політики. Щодо тлумачень зазначених понять – в українському науковому дискурсі їх мінімальна кількість. Зокрема, на думку С. В. Ларіна «публічне управління захистом національних цінностей – це неперервний процес суб'єкт-об'єктних відносин, в процесі якого відбувається виконання управлінських функцій держави та суспільства, спрямованих на захист національних цінностей»⁵². У той же час державна політика щодо захисту національних цінностей в публічному управлінні розглядається в декількох аспектах: «по-перше, управління захистом національних цінностей як об'єктом з боку держави; по-друге, враховуючи публічне управління, яке здійснюється всередині системи, при якому об'єктами захисту національних цінностей є співробітники, служби, підрозділи, органи, а також керівники та

⁵² Ларін С. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози... С. 44.

керівні апарати, які діють на відповідних рівнях, становлять у своїй сукупності управляючу підсистему всієї системи органів у цілому і кожного з них окремо; по третє – публічне управління захистом національних цінностей є об'єктом з боку громадянського суспільства – громадських та неурядових організацій»⁵³.

Так, на окреслений в даному підрозділі категоріально-понятійний апарат проблематики захисту національних цінностей ми спиратимемося в даній магістерській роботі.

1.3. Генезис наукового розуміння феноменів «національні цінності» та «національні інтереси»: науково-теоретичні підходи

Виникнення ключових цінностей та інтересів людини та суспільства глибоко пов'язане з історичними, географічними та іншими умовами. Наприклад, суспільства, що розвивалися в ізольованих регіонах, могли приділяти більше уваги таким цінностям, як самодостатність і незалежність. У той же час, країни, розташовані на перехрестях торгових шляхів, часто вважають за краще відкритість і толерантність через багатокультурний вплив. Природні ресурси, кліматичні умови та доступність земель впливають на економічний розвиток, що формує цінності щодо праці, підприємництва та відношення до природи. На цей фактор звертає увагу Джаред Даймонд, який у своїй книзі «Зброя, мікроби і сталь». Безпосередньо пов'язує формування та визначення національних цінностей (а також колективного несвідомого) з географічними й кліматичними факторами⁵⁴.

Історичні події, такі як війни, революції, соціальні та економічні зміни, значно впливають на формування суспільних цінностей. Наприклад, тривалий період мирного розвитку може сприяти цінуванню стабільності та процвітання, тоді як періоди конфліктів часто підкреслюють важливість свободи, безпеки та солідарності. Інші фактори включають культурні й

⁵³ Гонюкова Л. В., Ларіна Н. Б., Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід... С. 376.

⁵⁴ Diamond Jared. Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies. New York: W.W. Norton & Company, 1997. 480 p.

релігійні традиції, які можуть визначати моральні норми та соціальні стандарти. Так, релігійні вірування часто формують поняття добра і зла, справедливості та права. У той же час, культурні практики, такі як мова, література і мистецтво, допомагають закріпити і поширити ці цінності у суспільстві.

Індивідуальні та суспільні цінності з часом інтегруються у ширшу систему національних цінностей та національних інтересів, які держава визнає ключовими для свого існування та розвитку. Національні цінності відображають загальні ідеали і принципи, що об'єднують націю, такі як суверенітет, демократія, права людини, соціальна справедливість та економічний добробут. Національні інтереси є «об'єктивними факторами, що мають постійний і змінний складники. Постійні інтереси залежать від незмінної природи людини, географічних умов країни, соціокультурних та історичних традицій народу. Саме вони забезпечують виживання нації. Змінні інтереси є конкретною формою у часі і просторі. Визначення цієї форми належить державі, що має монополію на зв'язок із зовнішнім світом. Основа ж національного інтересу, що визначається географією та специфікою культурно-історичного розвитку народу, залишається постійною і не залежить від стану внутрішньої політики, соціальної структури суспільства»⁵⁵.

Наш розгляд дихотомії «національні цінності – національні інтереси» та їх взаємозв'язку розпочнемо з розкриття генезису зазначених феноменів. Вперше у геополітичному вимірі розуміння місця та значимості національних цінностей та національного інтересу було закріплено на найвищому міжнародному рівні у 1648 році, коли заключенням двох мирних договорів між Священною Римською імперією германської нації та Францією (у Мюнстері) й Швецією (у Оснабрюці) було укладено так званий Вестфальський мир. Визнаючи, що неможливо вирішувати міждержавні протиріччя на ціннісній основі (адже цінності, насамперед релігійні, що домінували в

⁵⁵ Матета О. А. Систематизація та класифікація національних інтересів у контексті національної безпеки України... С. 165.

середньовічному світі, не обговорюють і ними не поступаються), у підвалини сформованої Вестфальським миром безпекової парадигми було покладено національні інтереси, по яких є можливим пошук компромісних рішень⁵⁶.

250 років по тому поставив під сумніви моральність використання національних інтересів в якості геополітичних маркерів зовнішньої політики держави Президент США Вудро Вільсон, який стояв у витоків створення Ліги Націй, правонаступницею якої пізніше стала ООН. В період закінчення Першої світової Війни Вільсон визнав, що формування міжнародної політики в категоріях національного інтересу, який є доволі динамічним, плинним і значною мірою залежить від сформованого в той чи інший історичний період політичного режиму й особистостей, що знаходяться на найвищих щаблях влади, є дуже небезпечним. Американський президент був певною мірою ідеалістом, бо стверджував, що «дія основі національного інтересу є аморальною. Політика, яка ґрунтується на національних інтересах, не враховує громадської думки країни, оскільки не враховує моральних установок і цінностей громадянського суспільства»⁵⁷. Тому з двох можливих форматів геополітичного позиціонування держави – заснованого на національних інтересах та на моральних цінностях – Вудро Вільсон обирає останнє.

Протилежну точку зору відстоював Ганс Моргентау, на переконання якого «національний інтерес – це універсальний закон зовнішньої політики держав, який визначає політичні дії в конкретний історичний період та залежить від політичного й культурного контексту, в межах якого формується дана зовнішня політика, тому моральною є лише та політика, яка слідує вимогам національного інтересу, як закон всесвітнього тяжіння – універсальним законам природи»⁵⁸.

⁵⁶ Dzvinchuk Dmytro, Radchenko Oleksandr. Zmiana paradygmatu bezpieczeństwa międzynarodowego jako konsekwencja wojny rosyjsko-ukraińskiej. *Journal of Modern Science*. 2024. vol. 4(58). URL : <https://www.jomswsge.com/Numer-4-2024,14196>

⁵⁷ Wilson, W. *College and State Educational, Literary and Political Papers (1875-1913)*. Vol. 2. New York: Columbia University Press. 1970. С. 371.

⁵⁸ Morgenthau Hans, J. *In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign*. New York: University Press of America, 1982. С. 62.

У свою чергу Рейнольд Нібур та Алан Хеймерт стверджували, що «будь-яка політика іманентно-аморальна, оскільки її ядром є національний інтерес, піклування про який є значно сильнішим, ніж визнання цього нацією, а тому потребує певної противаги, яка б не дозволила перетворити стосунки між державами на «війну всіх проти всіх» – універсальних моральних принципів, національної системи цінностей і релігії». На переконання дослідників, геополітична поведінка держав має як ґрунтуватися на національному інтересі, так і враховувати універсальні моральні принципи, підпорядковуючись деякій загальній системі цінностей⁵⁹.

Спробу «примирення» антагоністичних підходів на основі певної конвергентності здійснив відомий американський вчений Ніколас Спайкмен, який розглядав національні інтереси як ключовий критерій геополітичної могутності й, відповідно, вагомість і значимість національних інтересів у геополітичному просторі, то, наскільки інші держави зважають на них, залишить лише від ступеню могутності держави. Тому на догоду національним інтересам могутніх держав в геополітиці завжди нехтують національними інтересами слабких країн. Н. Спайкмен радив слабшим державам вступати у геостратегічний союз з іншими державами, або входити під протекторат могутніх держав, втрачаючи при цьому частково чи повністю державний суверенітет та поступаючись національними інтересами⁶⁰.

Варто зазначити, що з моменту створення однополярного світу та домінування на геополітичній арені так званого «Рах Амеріcano» як мораль, так і національні цінності й національні інтереси значною мірою поступилися своїм значенням новому феномену, який отримав назву «світ, заснований на правилах», при цьому такі «правила» встановлюються під домінуючим впливом США⁶¹. Такі наднаціональні правила також спираються на певні

⁵⁹ Niebuhr Reinhold and Heimert Alan. *A Nation So Conceived: Reflections on the History of American From Its Early Visions to Its Present Power* Hardcover. Englewoody Cliffs, New Jersey: Faber & Faber, 1964. С. 254.

⁶⁰ Spykman Nicholas J. *America's strategy in world politics : the United States and the balance of power*. New Brunswick, NJ : Transaction Publishers, 2007. 500 p.

⁶¹ Dzvinchuk Dmytro, Radchenko Oleksandr. *Zmiana paradygmatu bezpieczeństwa międzynarodowego jako konsekwencja wojny rosyjsko-ukraińskiej...*

ціннісні установки, що надає дослідникам право говорити, що в сучасному світі наростає все більша поляризація між національними інтересами й цінностями та глобальними інтересами.

Глобальний інтерес, на думку Г. С. Панасенко, «претендує на те, що має в собі й сукупність інтересів національних та складається з системи інтересів, яка є актуальною для всього світу, для кожного суб'єкта глобального простору⁶². Проте за усієї очевидності тісного взаємозв'язку понять дихотомії «національні інтереси – національні цінності» можна чітко виокремити два нездоланних протиріччя. По-перше реально глобальний інтерес не формується як синтез національних, він завжди формулюється вузькою групою власників, керівників і стратегів транснаціональних фінансово-промислових груп на таких своїх майданчиках, як, наприклад, Римський клуб» та «Давоський форум». По-друге, «глобальний інтерес, входячи до більшості геополітичних параметрів, не завжди відповідає національним інтересам; може бути й антинаціональним»⁶³. З огляду на це, для кожної держави виникає необхідність захисту національних цінностей. Цей захист стає критичним, коли враховувати, що національні цінності можуть бути під загрозою через зовнішні політичні інтервенції, глобалізаційні процеси, культурну експансію та внутрішні кризові явища, такі як суспільні розколи чи моральні деградації. Для стабільності та безпеки держави важливо забезпечити, щоб ці цінності залишалися визнаними та захищеними.

Ерін Дреслер-Гоук і Джеймс Х. Лю, характеризуючи, як колективні емоції формують соціальні наративи і політичні дискурси, в результаті чого певні позитивні та негативні аспекти історії впливають на сучасний політичний та культурний ландшафт країни, доходять до логічного висновку про існування невід'ємного конфлікту між реалізмом національних інтересів

⁶²Панасенко Г. С. Сучасна взаємодія людини та суспільства в умовах глобального розвитку: національні інтереси... С. 71.

⁶³Панасенко Г. С. Сучасна взаємодія людини та суспільства в умовах глобального розвитку: національні інтереси... С. 72.

та ідеалізмом національних цінностей, що обумовлює дихотомічний характер взаємозв'язку та ролі зазначених феноменів⁶⁴.

Значний внесок у розуміння сучасного стану взаємодії національних цінностей і міжнародного політичного процесу також робить американський політолог, професор Чиказького університету Джон Міршаймер, який у праці "The Tragedy of Great Power Politics" аналізує, як структура міжнародної системи стимулює великі держави до агресивної поведінки. Автор стверджує, що великі держави постійно задіяні в боротьбі за владу, й що ця боротьба є основним рушійним чинником їхньої зовнішньої політики. Дж. Міршаймер стверджує, що анархічна структура міжнародної безпеки є неспроможною реалізувати свою основну функцію, що й змушує держави діяти агресивно, щоб забезпечити свою безпеку. Він також наводить численні історичні приклади, як великі держави прагнуть максимально забезпечити власні національні інтереси за рахунок більш слабких країн. Дослідник обґрунтовує розуміння того, чому конфлікти між державами майже неминучі, і чому міжнародна політика важко піддається стабілізації мирними засобами⁶⁵.

Узагальнюючи генезис світових підходів до розуміння місця й ролі дихотомії «національні цінності – національні інтереси» в геополітичному просторі, маємо зазначити, що в європейську науково-політичну думку та геополітичну практику ці поняття увійшли від часів Вестфальського миру, що встановив міжнародну систему, орієнтовану на національні інтереси як основу для пошуку компромісів. Пізніше, було висловлено занепокоєння щодо аморальності політики, що зосереджується виключно на інтересах без врахування цінностей. Виникло питання про необхідність поєднання національних інтересів із моральними принципами для уникнення глобальних конфліктів. Наразі надзвичайно актуальною залишається важливість захисту

⁶⁴ Dresler-Hawke E., Liu J. H. Collective shame and the positioning of german national identity. *Psicologia Política*. 2006. № 32. P. 131–153.

⁶⁵ Mearsheimer John J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton, 2014. 561 p.

національних цінностей у контексті глобалізації, яка часто створює нові виклики, загрожуючи унікальності та суверенітету націй.

Сучасна європейська наукова думка щодо ролі національних цінностей і національних інтересів у міжнародному політичному процесі підкреслює їхню критичну важливість для формування і реалізації зовнішньої політики держав. Національні інтереси зазвичай вважаються основою для вирішення питань безпеки, суверенітету та економічного зростання. У той же час національні цінності, які пов'язані з культурною та історичною спадщиною, визначають ідентичність нації та формують ідеологічне наповнення зовнішньої політики.

У контексті російсько-українського конфлікту національні цінності та інтереси відіграють важливу роль, оскільки вони визначають мотивацію обох сторін і впливають на міжнародний дискурс. Для України національні цінності включають суверенітет, територіальну цілісність і європейські демократичні ідеали. Росія, зі свого боку, часто апелює до історичних та культурних зв'язків, намагаючись обґрунтувати свої дії в Україні. Серед європейських дослідників, які розглядають ці питання, можна згадати Річарда Сакву, автора книги "Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands", де аналізується, як національні інтереси Росії й України впливають на їхню геополітичну стратегію. Саква підкреслює, що зіткнення інтересів цих двох країн глибоко вкорінене в їхніх історичних амбіціях і прагненнях, які часто мають несумісний характер⁶⁶.

Загалом, сучасна європейська наукова думка підкреслює, що для ефективного вирішення міжнародних конфліктів, подібних до російсько-українського, критично важливо враховувати як національні цінності, так і інтереси. Вони визначають не лише дипломатичні та військові стратегії, але й формують сприйняття та підтримку з боку міжнародного співтовариства.

Далі перейдемо до систематизації національних інтересів та розгляду їх структури й характерних особливостей.

⁶⁶ Sakwa Richard. *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*. London: I.B.Tauris Publisher, 2015. С. 77.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

2.1 Структура та зміст національних цінностей в Україні в контексті російської військової агресії проти незалежної України

У сучасному науковому баченні система й структура національних цінностей повстають як складна і багаторівнева концепція, що формується під впливом історичних, культурних, соціальних та політичних чинників. Національні цінності, насамперед, розглядаються як набір основних принципів і переконань, що об'єднують націю і визначають її ідентичність та пріоритети на міжнародній арені. При цьому одним із ключових аспектів дослідження національних цінностей є їхня динамічність – здатність до змін під впливом глобалізації, міграційних процесів і міжкультурних взаємодій.

Науковці підкреслюють, що цінності є інструментом, який сприяє соціальній інтеграції та забезпечує стабільність суспільства. Національні цінності можна розглядати як культурні маркери, що визначають курс розвитку нації і впливають на внутрішні та зовнішні політичні процеси. Сучасна наукова думка акцентує увагу на важливості врахування національних цінностей у контексті збереження культурної спадщини та забезпечення національної єдності. Вони виступають як засіб збереження національної ідентичності та забезпечують синергію між різними групами суспільства. Національні цінності також є чинником, який визначає конкурентоспроможність націй на міжнародній арені, служачи моральною основою для їхнього розвитку. Вони визначають національну політику, впливаючи на прийняття рішень у сферах державного управління, місцевого самоврядування та економіки.

Окрім культурологічних підходів, національні цінності досліджуються в контексті соціальної психології, де аналізується їхній вплив на поведінку

індивідів, формування їхніх світоглядних настанов і стосунків у суспільстві. Соціальні психологи вивчають, як цінності впливають на соціальні норми, музичні та мистецькі уподобання, а також на політичну активність громадян. Так, В. Бліхар, Г. Католик та Б. Католик відзначають, що «психологічна структура національних цінностей містить чотири компоненти: пізнавальний, емоційний, поведінковий та духовний, для яких характерні певні закономірності взаємодії. Ці компоненти містять не тільки оцінні судження про об'єкт або подію чи ситуацію, а й певний спосіб орієнтування, на основі якого формуються критерії ціннісного вибору. Науковці вважають, що такі критерії внутрішніх переваг, або мотиви ціннісного вибору, і є ціннісними уявленнями, оскільки вони, з одного боку, є результатом порівняння потреб індивіда з можливістю реалізувати їх у конкретних умовах, а з другого – ще не передбачають наявності в індивіда схильності реагувати (діяти) в напрямі цього об'єкта чи ситуації певним чином»⁶⁷.

В узагальненому вигляді національні цінності є ключовими соціально-психологічними патернами існування людини, суспільства та держави. Вони лежать в основі формування взаємозв'язку між органами державної влади та місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства. Для демократичної держави саме національні цінності є «основою для виникнення і морального прийняття рішень в інтересах народу, нації, держави; кінцева мета, якої прагне людина-патріот. В Україні такими національними цінностями є: соборність, самобутність, гідність, воля. Саме вони забезпечуватимуть розвиток української нації через згуртування народу, через усвідомлення твердження «Ми – українці»⁶⁸. С. Ларін підкреслює, що «українські національні цінності мають органічно вписуватися в систему моральних координат. Адже для формування особистості громадянина однаково важливі усі цінності, що гармонійно інтегрують особистість не лише в суспільство нашої країни, але й у світове співтовариство. Однак тільки

⁶⁷ Бліхар В., Католик Г., Католик Б. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій... С. 13.

⁶⁸ Петрочко Ж. В. Національні цінності як базис національно-культурної ідентичності... С. 282.

національні цінності є передумовою стабільного миру в самій державі та між державами взагалі»⁶⁹.

А. Редькіна стверджує, що «основна форма існування національних цінностей — це суспільні ідеали, які вироблені масовою свідомістю нації. Вони виявляються в узагальнених уявленнях про досконале життя суспільства. Оскільки національні цінності ґрунтуються на конкретно-історичному способі життя суспільства і відображають його сутність, вони не можуть бути абсолютними і незмінними. Отже, саме з українських національних інтересів можемо вивести і зміст українських національних цінностей»⁷⁰.

В сучасному науковому дискурсі існує численна кількість авторських класифікацій та типологій національних інтересів. В найбільшому узагальненні ієрархію системи національних цінностей можна представити у наступному вигляді: глобальні загальнолюдські цінності – цінності субнаціональних світових цивілізацій (наприклад, західноєвропейські цінності) – національні цінності окремих держав (наприклад, українські національні цінності) – громадянські цінності соціальних спільнот – цінності особистого життя індивіда (Див. Рис. 2.1). Ця ієрархія демонструє взаємозв'язок між різними рівнями цінностей, де кожен рівень надає значення і форму іншим, створюючи цілісну картину світового порядку, побудованого на загальноновизнаних принципах і нормах. Вона відображає складність культурної та соціальної динаміки в багатогранному світі, де індивідуальні прагнення співіснують із колективними та універсальними нормами, оскільки кожен вищий рівень всотує в себе частину цінностей кожного нижчого.

⁶⁹ Ларін С. В. Сутність та зміст поняття "національні цінності" в контексті сучасних дослідницьких підходів... С. 48.

⁷⁰ Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка... С. 147.

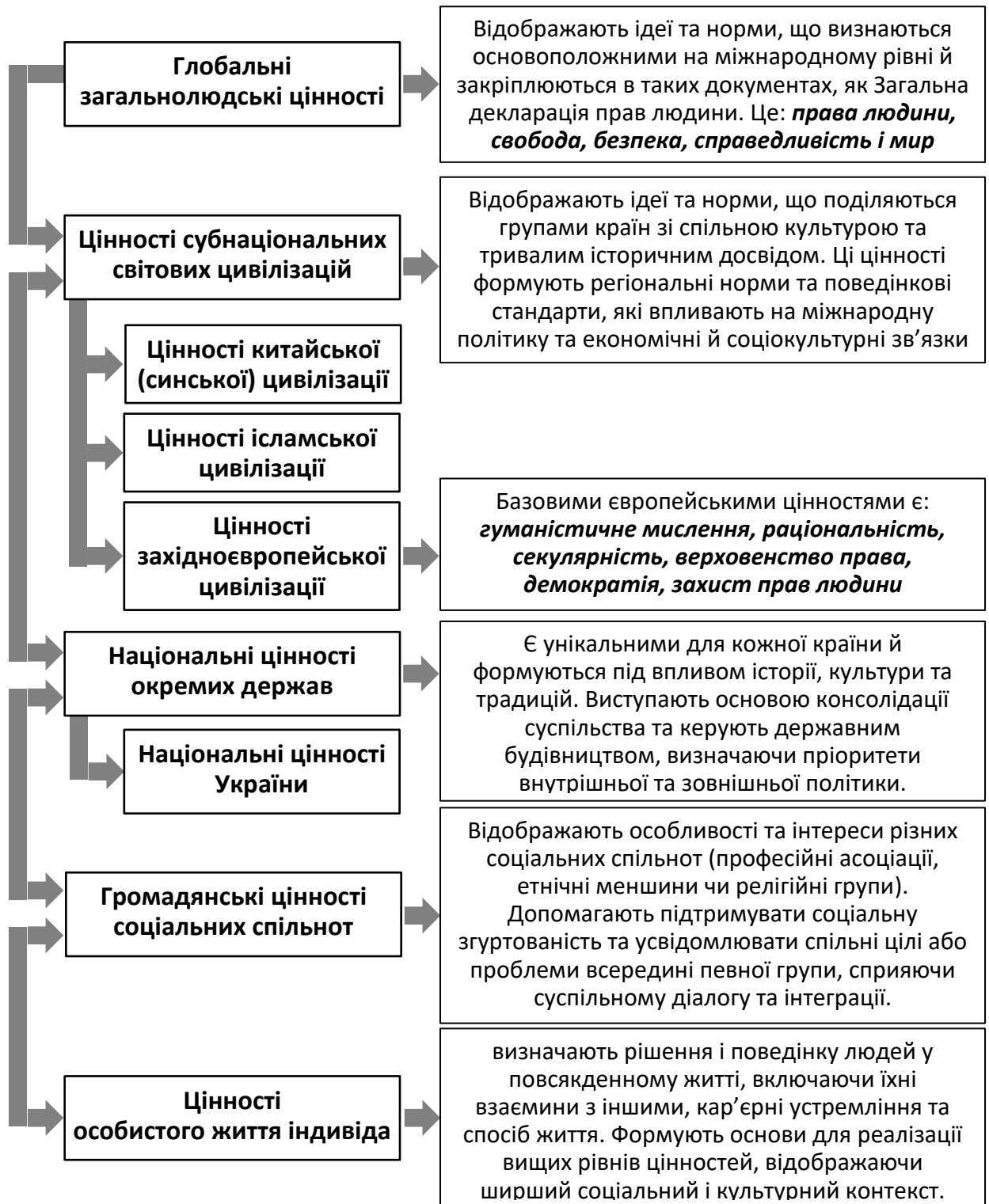

Рис. 2.1. Модель ієрархії системи національних цінностей в сучасному світі

Як бачимо з Рис. 2.1., ієрархія національних цінностей починається з глобальних загальнолюдських цінностей, які є універсальними для всього людства. Ці цінності включають такі фундаментальні принципи як права

людини, свобода, безпека, справедливість і мир. Вони відображають ідеї та норми, що визнаються основоположними на міжнародному рівні й закріплюються в таких документах, як Загальна декларація прав людини. Вагомість цих цінностей полягає в їхній спроможності формувати рамки для глобального співіснування, сприяти порозумінню між державами та народами в умовах глобалізації.

Наступний рівень представлений цінностями субнаціональних світових цивілізацій (в сучасному світі до таких відносять західноєвропейську, ісламську, синську, індуїстську, православно-слов'янську, японську, латиноамериканську та африканську⁷¹). У цій категорії розглядаються цінності, що поділяються групами країн зі спільною культурою або історичним досвідом. Західноєвропейські цінності, наприклад, акцентують увагу на демократії, верховенстві права, свободі слова та ринковій економіці. Ці цінності формують регіональні норми та поведінкові стандарти, які впливають на міжнародну політику та економічні зв'язки в контексті конкретних цивілізацій. Наприклад, на офіційному рівні Європейського Союзу закріплено, що базовими європейськими цінностями є: 1. Гуманістичне мислення; 2. Раціональність; 3. Секулярність; 4. Верховенство права; 5. Демократія; 6. Захист прав людини⁷².

Більш широко розкриває європейські цінності С. В. Череватий. Він зазначає, що «найважливішою цінністю європейського суспільства визнані людська гідність, всебічний розвиток людини як особистості суспільство, в якому створені рівні стартові можливості для розвитку й застосування потенційних здібностей людини, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовніших соціально-психологічних потреб особистості – самовизначення та самоствердження. Свобода людини перетворилася у несучу конструкцію

⁷¹ Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*; with a new foreword by Zbigniew Brzezinski. New York: Simon & Schuster, 2011. 370 p.

⁷² Definition of the most basic European Values and their significance for our modern society. CC by European Values. 2002. 46 p.

системи європейських цінностей. Гарантом дотримання гуманістичних цінностей і стандартів стала європейська демократія, що забезпечила рівність, мир, соціальну справедливість, безпеку громадян, їхню відкритість та відповідальність. Важливими складовими такої демократії стали плюралізм, толерантність, повага до чужої точки зору, визнання свободи совісті, гарантованого права на власність. Водночас, європейська демократія немислима без громадянської відповідальності людини, що передбачає не тільки невідступне дотримання законів, але й активну протидію правовому нігілізму та пасивності. Виходячи з цього, важливими умовами демократичного (європейського) суспільства стали громадянська освіченість, компетентність, виховання поваги до прав людини, вміння знаходити компроміс»⁷³.

На рівні окремих держав національні цінності є унікальними для кожної країни, оскільки формуються під впливом численних властивих тільки їм особливостей історії, культури та традицій. Такі національні цінності, насамперед, включають прагнення до суверенітету, територіальної цілісності, збереження мови і культурної спадщини. Вони виступають основою для консолідації суспільства та керують державним будівництвом, визначаючи пріоритети внутрішньої та зовнішньої політики.

На цьому рівні кожні два роки, починаючи з 2010 р., проводиться масштабне Європейське соціальне дослідження (The European Social Survey, ESS), яке полягає у збиранні даних про цінності, установки та поведінкові моделі громадян країн Європи. Кожна хвиля дослідження охоплює широкий спектр соціальних, політичних та економічних тем, дозволяючи відстежувати ціннісні зміни в поглядах і переконаннях європейців з плином часу. ESS надає важливу інформацію для розуміння руху суспільних настроїв й забезпечує важливу платформу для аналізу та порівняння соціальних тенденцій у різних країнах Європи.

⁷³ Череватий С. В. Європейські цінності для України: лінія горизонту чи фінішна стрічка? *Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2010. С. 85.

Наприклад, порівняння цінностей європейців та українців, отримані під час низки досліджень ESS свідчить, що «серед основних рис типового українця дослідники виділяють: стурбованість власною безпекою, прагнення до самоствердження (влади, статусу, багатства), невміння самостійно приймати рішення, насторожене відношення до змін, слабовиражене прагнення радіти життю. Більшість із цих ознак, на думку аналітиків, породжені невпевненістю у завтрашньому дні. В цьому громадяни України радикально відрізняються від жителів європейських країн з багатолітньою демократією, низьким індексом корумпованості органів управління і стабільною економікою – наприклад, від скандинавських держав (Данії або Швеції), країн північного заходу континенту (Голландія, Бельгія, Франція і Німеччина).

За даними експертного опитування, ядро домінуючих цінностей українського народу становлять: патріотизм, права і свободи людини, соціальна справедливість, матеріальні та духовні надбання українського народу, національна безпека, природні ресурси, конституційний лад. Власне, саме зухвале порушення ключових національних цінностей владною верхівкою, зокрема прав і свободи людини, її безпеки, соціальної справедливості й призвело до виникнення у листопаді-грудні 2013 р. протестного Майдану та вибуху Революції Гідності в січні-лютому 2014 р»⁷⁴.

Безпосередньо в Україні на основі узагальнення існуючих підходів для України спробу системної деталізації національних цінностей здійснили в Національній академії наук України Б. В. Буркинський та В. Н. Степанов. Представлена дослідниками евристична модель узагальненої системи національних цінностей України являє собою чотирьохрівневу ієрархію системи національних цінностей: 1) найвища цінність; 2) фундаментальні цінності; 3) основоположні (базові) цінності; 4) системоутворюючі цінності – субцінності. При цьому найвищою цінністю визнається суб'єктність

⁷⁴ Ткаля О. В. Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави... С. 60.

українського народу в забезпеченні цілісності й незалежності України і захисту національних цінностей і національної безпеки країни. Також до фундаментальних цінностей авторами віднесено національний дух, свободу, рівність, демократію, гідність, соціальну солідарність, якість життя та творча здатність (креативність) нації, а до базових – духовність, альтруїзм, співпереживання, терпимість, цінність людського життя, родину, сім'ю, якість людського капіталу, трудові ресурси, креативність, інерційність, прагнення до досконалості⁷⁵.

Автори особливо наголошують, що на сучасному етапі в Україні найбільш важливою фундаментальною цінністю слід позначити людське життя і гідність за будь-яких умов і обставин, в тому числі і в умовах військових дій і внутрішніх майданів-революцій (на жаль, в цьому питанні в Україні існують серйозні проблеми, що потребують вирішення на законодавчому рівні)⁷⁶.

У свою чергу Івано-Франківські дослідники С. М. Возняк, В. І. Кононенко до фундаментальних цінностей нашого народу віднесли триумфірат «національна державність, християнська віра та українська мова»⁷⁷, й нагаємо, що через певний час саме цей триумфірат у дещо переробленому вигляді узяв за своє основне передвиборче гасло у президентські виборчий кампанії 2019 року «Армія – Віра – Мова» Петро Порошенко.

Варто відзначити, що система національних цінностей України, як і будь-якої іншої країни, не є незмінною, вона динамічно змінюється у процесі історичного розвитку держави та особливо сильно – в кризові та біфуркаційні моменти історії. Так, значні зміни ціннісних орієнтацій українців продемонструвало опитування, проведене у 2016 – 2022 роках фахівцями Національної академії державного управління при Президентові України та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Остання

⁷⁵ Буркинський Б. В., Степанов В. Н. Національні цінності і інтереси України... С. 48.

⁷⁶ Там само... С. 50.

⁷⁷ Возняк С. М., Кононенко В. І. та ін. Духовні цінності українського народу. Івано-Франківськ : Плай, 1999. С. 27.

картина зазначених опитувань станом на середину-кінець 2022 року показала, що на даному етапі в умовах повномасштабної війни та активізації громадськості в обороні України «найбільш значущими національними цінностями є:

- серед державних національних цінностей – безпека та оборона держави, державний суверенітет, територіальна цілісність, матеріальні та культурні надбання, система міжнародних зв'язків, конституційний лад, природні ресурси;

- серед основних громадянських цінностей – консолідація суспільства, єдність в обороні держави, здоров'я нації, пошана до захисників вітчизни, суспільно-політична стабільність; права суспільства та людини на життя, рівність громадян перед законом, власна гідність, свобода слова;

- серед цінностей особистого життя – патріотизм, героїзм, цілеспрямованість, безпека особистості, моральні цінності, працьовитість, організованість; правдомовність, принциповість; внутрішня свобода, самоповага; мужність, рішучість, впевненість у собі, витривалість; самостійність (в мисленні, діяльності тощо); творча активність (розвинена уява, спостережливість тощо); підприємливість, старанність, ініціативність»⁷⁸.

Дві остатніх висвітлених груп цінностей повертають нас до опису моделі ієрархії системи національних цінностей в сучасному світі (Рис. 2.1.). Відповідно до цієї моделі у складі національних цінностей державного рівня виокремлюються громадянські цінності соціальних спільнот усередині держави, які відображають особливості та інтереси різних етнокультурних груп і соціальних прошарків (територіальні спільноти, професійні асоціації, етнічні меншини, релігійні організації тощо). Громадянські цінності допомагають підтримувати соціальну згуртованість та усвідомлювати спільні цілі або проблеми всередині певної групи, сприяючи суспільному діалогу та інтеграції. На цьому рівні В. Горбулін та А. Качинський першочергове

⁷⁸ Гонюкова Л. В., Ларіна Н. Б., Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід... С.363.

значення надають таким цінностям як добробут, соціальна справедливість, міжетнічна та міжконфесійна злагода, соціокультурні традиції, матеріальні та духовні надбання⁷⁹.

На найнижчому рівні ієрархії розташовані цінності особистого життя індивіда, які варіюються залежно від особистих уподобань, досвіду та особистісних характеристик (знаковими тут за Горбуліним та Качинським є: права та свобода людини, приватна власність, патріотизм, працьовитість, миролюбність, толерантність, родинність, індивідуалізм⁸⁰). У свою чергу С. Ларін наводить інший варіант переліку цінностей особистого життя українців – підприємливість, старанність, ініціативність; працьовитість, організованість; цілеспрямованість, витривалість; самостійність (в мисленні, діяльності тощо); творча активність (розвинена уява, спостережливість тощо); правдомовність, принциповість; внутрішня свобода, самоповага; мужність, рішучість, впевненість у собі, героїзм⁸¹). Ці цінності визначають рішення і поведінку людей у повсякденному житті, включаючи їхні взаємини з іншими, кар'єрні устремління та спосіб життя. Особисті цінності є важливими, оскільки вони формують основи для реалізації інших рівнів цінностей, відображаючи ширший соціальний і культурний контекст.

2.2 Захист національних цінностей України: безпековий вимір в контексті російської агресії

Відповідно до тематики нашої магістерської роботи ми маємо розкрити пріоритети державної політики щодо захисту національних цінностей в Україні, однак саме поняття «державна політика щодо захисту національних цінностей» відсутнє як в законодавчому полі нашої держави, так і в науковому дискурсі. Проте у попередніх розділах ми встановили, що національні цінності та національні інтереси потребують державного захисту і такий захист є

⁷⁹ Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки... С. 24.

⁸⁰ Там само.

⁸¹ Ларін С. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози... С. 48.

однією з ключових функцій системи національної безпеки держави та одним з головних завдань органів публічного управління з формування та реалізації безпекової політики держави, яка формується і реалізується багаторівневою системою публічного управління та адміністрування.

На вищому національному рівні формування політики забезпечення національної безпеки держави є прерогативою Верховної Ради України, а реалізація такої політики покладається на Президента України та Кабінет Міністрів України. Виконання завдань держави із захисту національних цінностей та національних інтересів покладаються на центральні органи виконавчої влади, передусім такі, як Міністерство закордонних справ, Міністерство оборони та Міністерство культури та інформаційної політики. Водночас О. А. Матета наполягає, що одним з головних суб'єктів захисту національних інтересів в Україні «має бути певна соціокультурна спільнота, яка охоплює більшість населення України, усвідомлює свої інтереси та відповідальність, розуміє своє значення в історії, готова захищати свою ідентичність. На переконання автора «такою спільнотою і є українська нація»⁸².

Отже про державну політику щодо захисту національних цінностей ми маємо говорити як про важливу складову державної політики у сфері національної безпеки, оскільки сучасні виклики та загрози щодо національних цінностей та національних інтересів є найбільшими за всю історію існування української держави, під прицілом ворога є вся система наших національних цінностей і головним завданням своєї військової агресії путін офіційно проголосив руйнування наших основоположних цінностей і фактично української держави як такої.

У зазначеному контексті можемо запропонувати визначення державної політики в сфері національної безпеки та захисту національних цінностей як комплексу заходів з боку системи публічного врядування, спрямованих на

⁸² Матета О. А. Категоріальне визначення поняття «національні інтереси» у контексті національної безпеки України... С. 91.

забезпечення суверенітету, територіальної цілісності, захисту критичної інфраструктури, а також збереження культурної ідентичності та національної єдності. Вона інтегрує військові, дипломатичні, економічні та інформаційно-психологічні заходи для ефективного реагування на зовнішні та внутрішні загрози.

До зовнішніх джерел загроз національним цінностям відносять: «порушення територіальної цілісності держави, її незалежності, права на існування суверенної держави; діяльність іноземних національних і транснаціональних структур державної та недержавної форми власності, спрямованих проти національних цінностей держави або послаблення можливостей щодо їх реалізації; прагнення низки країн до домінування та утискання національних цінностей держави у світовому просторі, витиснення її із зовнішнього та внутрішнього ринку безпеки; посилення потужних негативних інформаційних впливів, що несуть як зовнішню загрозу, так і загрозу внутрішньополітичній стабільності держави, фізичному та моральному здоров'ю громадян держави; діяльність країн світу, спрямована на послаблення інтелектуального потенціалу держави шляхом сприяння «відтоку мізків»; зростання технологічного відриву розвинених країн світу та нарощування їх потужностей у протидії створенню конкурентоспроможних засобів і систем безпеки. Сьогодні зовнішні джерела загроз національним цінностям Української держави чітко виражені віроломним нападом країни-агресора – Російської Федерації на територію України»⁸³.

Внутрішніми загрозами С. Ларін називає наступні: «культурно-історичні відмінності у розвитку різних регіонів країни, аксіологічно-світоглядне розшарування народу; відсутність національної ідеї, яка повинна забезпечувати консолідуючі та інтегративні функції; критичний стан розвитку вітчизняних культурних індустрій; нерозробленість ефективної етнонаціональної політики; недостатній рівень підтримки української мови як державної; надмірна політизація гуманітарної сфери (зокрема питань мови,

⁸³ Ларін С. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози... С. 46.

історії, релігії); недостатній рівень розвитку інноваційних процесів у сфері освіти, науки, культури тощо; низький рівень уваги держави до створення належних умов для реалізації творчого та інтелектуального потенціалу висококваліфікованих фахівців; недостатня розвиненість недержавної складової системи захисту національних цінностей; недостатній рівень взаємодії державної і недержавної складових системи щодо формування і реалізації єдиної державної стратегії захисту та примноження національних цінностей держави; недостатня розробленість нормативно-правової бази, що регулює суспільні відносини у сфері захисту національних цінностей, а також недостатня практика правозастосування; недостатня ефективність механізмів прийняття та реалізації рішень щодо захисту національних цінностей; зниження ефективності системи освіти і виховання, недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі збереження та примноження національних цінностей; недостатній рівень розвитку соціального капіталу; поширення деструктивних квазірелігійних утворень тощо»⁸⁴.

Численність перелічених загроз та їх деструктивний вплив зумовлюють розуміння, що «захист національних інтересів вимагає всебічного підходу, який включає політичні, економічні, соціальні та військові аспекти. Виникає гостра необхідність інтеграції цих напрямів у цілісну стратегію, яка враховує як внутрішні, так і зовнішні виклики та загрози»⁸⁵.

Національні цінності, як-от культурна спадщина, мова, традиції та історична пам'ять, формують основу суспільної ідентичності та єдності, тому руйнування системи національних цінностей автоматично руйнує суспільство та державу. В умовах воєнної агресії державна політика має бути спрямована, у першу чергу, на утвердження консолідуючих засад у суспільстві та захисту свого суверенітету й територіальної цілісності. Як зазначає С. В. Морарь, «проблема консолідації нації навколо державних інтересів та

⁸⁴ Ларін С. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози... С. 47.

⁸⁵ Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки... С. 51.

загальнонаціональної мети є по суті важливим аспектом безпеки української держави»⁸⁶.

Національні інтереси, насамперед, включають первинні глибинні ідеї та принципи існування державно-організованої спільноти, морально-ціннісні засади міжлюдських стосунків та відносин держави й суспільства, й вже від цього повстають цінності суверенітету, територіальної цілісності та економічного розвитку, визначаються стратегічні пріоритети безпекової політики держави. Захист цих основ є критично важливим для стійкості та безпеки будь-якої країни. Саме тому «перед сьогоднішнім світом та вітчизняним суспільством, яке опинилось в тисках широкомасштабного військового втручання росії в Україну, перед кожною людиною, політичною партією, країною стоїть глобальне питання вибору: які індивідуальні та суспільні цінності є основними – цінності гуманізму чи брутальні антисоціальні та антилюдські цінності»⁸⁷.

Державну політику щодо забезпечення національної безпеки поділяють на чотири основні складові:

– Військова безпека: утримання боєздатних збройних сил, модернізація військового обладнання та підвищення обороноздатності, надання ефективної відсічі агресору;

– Інформаційна безпека: захист інформаційного простору від кібератак та дезінформації, збереження суверенітету в цифровому просторі;

– Економічну безпеку: Забезпечення стабільного економічного зростання, енергетичної незалежності та захисту важливих галузей промисловості;

– Культурна безпека: збереження культурної спадщини, захист та промоція національної мови, традицій та історії, збереження і популяризація

⁸⁶ Морарь М. В. Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства... С. 392.

⁸⁷ Бліхар В., Католик Г., Католик Б. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій... С. 12.

культурних цінностей через освітні програми, видавництво літератури, підтримку мистецтв і засобів масової інформації.

Основну спрямованість державної політики захисту національних цінностей складають: «захист національно-політичної ідентичності; захищеність від внутрішніх загроз та зовнішнього втручання; пріоритетність національних цінностей у діяльності держави та громадянського суспільства; дотримання балансу інтересів особи, суспільства, держави об'єктивність і вірогідність оцінок наявної ситуації та прогнозів щодо розвитку країни у сфері безпеки; вчасне реагування механізмів захисту національних цінностей на реальні та потенційні загрози; цілісність та збалансованість інструментів захисту національних цінностей держави, їх інтегрованість у внутрішньо- та зовнішньополітичну систему безпеки»⁸⁸.

Для цього державна політика в сфері національної безпеки та захисту національних цінностей використовує нормативно-правові, адміністративно-

⁸⁸ Гонюкова Л. В., Ларіна Н. Б., Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід... С. 370-373.

управлінські, військово-політичні, інформаційно-комунікаційні та культурно-освітні механізми та інструменти (Див. Рис. 2.2).

Рис. 2.2. Система механізмів державної політики в сфері національної безпеки та захисту національних цінностей

Як бачимо з Рис. 2.2. державна політика у сфері національної безпеки та захисту національних цінностей реалізується через комплекс різних механізмів, які забезпечують ефективність і системність цього процесу. Ці механізми створюють відповідну цілісну систему захисту національних цінностей та національних інтересів держави, в якій функціонують разом, забезпечуючи комплексний підхід до реалізації державної політики в сфері національної безпеки та захисту національних цінностей, що є необхідним в умовах сучасних викликів і загроз. В цілому система механізмів державної політики в сфері національної безпеки й захисту національних цінностей має наступні складові:

Нормативно-правові механізми:

– Законодавчі акти: прийняття законів, що визначають основи національної безпеки, наприклад, закони про оборону, інформаційну безпеку, захист критичної інфраструктури та культурної спадщини.

– Норми та стандарти: установлення чітких нормативів, що регулюють безпекові аспекти, включаючи стандарти для кібербезпеки та контроль над розповсюдженням інформації.

– Міжнародні угоди: включають договірні зобов'язання з іншими країнами, що сприяють національній безпеці, такі як участь у міжнародних безпекових альянсах або договорах про взаємодопомогу.

– Дипломатія та міжнародна співпраця, які дозволяють просувати національні інтереси та захищати цінності на глобальному рівні. Завдяки участі в міжнародних організаціях, держави можуть забезпечувати вплив на глобальні процеси відповідно до своїх інтересів. Як наголошує в даному контексті Г. М. Куц, «в геополітичному плані лише тим країнам відведена важлива місія, які усвідомлюють власні національні цінності та культурні переваги. Саме такі країни здатні ефективно відстоювати власні національні інтереси»⁸⁹.

Адміністративно-управлінські механізми:

– Ефективне функціонування системи публічного врядування: міністерств, агентств та інших органів державної влади, які в процесі цілеспрямованої діяльності в межах чинного законодавства та використовуючи наявні можливості держави (дипломатичні, воєнні, економічні, інтелектуальні, інформаційні та інші), здійснюють розробку й реалізацію владних, регулюючих, координуючих, контролюючих та інших державно-управлінських впливів на об'єкти національної безпеки⁹⁰.

⁸⁹ Куц Г. М. Пріоритетні стратегії інформаційної політики у контексті національних інтересів України... С. 54.

⁹⁰ Ларін С. В. Сутність та зміст поняття "національні цінності" в контексті сучасних дослідницьких підходів... С. 43.

– Стратегічне планування: розробка і реалізація стратегічних програм та планів, що включають оцінку ризиків, визначення пріоритетів, формування бюджету.

– Моніторинг та оцінка: постійний контроль за виконанням безпекових програм та оцінювання ефективності вжитих заходів, що забезпечує своєчасну корекцію політики.

Військово-політичні механізми:

– Модернізація та розвиток збройних сил: постійна підтримка й оновлення військової техніки та озброєння, вдосконалення інфраструктури, забезпечення високого рівня підготовки особового складу, що передбачає інвестування в новітні технології та військові дослідження.

– Стратегічне планування оборони: розробка стратегічних концепцій і планів, які враховують можливі загрози та форс-мажорні обставини. прогнозування військово-політичних ризиків і підготовку відповідних сценаріїв відповіді.

– Міжнародні військові союзи та альянси: участь у міжнародних організаціях, таких як НАТО або ООН, зміцнення альянсів з іншими країнами для спільного реагування на загрози, проведення спільних навчань та операцій.

– Військово-дипломатичні заходи: використання дипломатичних каналів для запобігання конфліктам, зниження військової напруженості, участь у переговорах та миротворчих операціях.

– Забезпечення бойової готовності та відсіч агресору: постійна підготовка військових підрозділів через навчання, маневри та симуляції, що забезпечує готовність до негайного реагування на можливі атаки або конфлікти.

– Розвідка і контррозвідка: збір і аналіз інформації про потенційні загрози з боку інших держав чи груп, забезпечення безпеки критичної інформації, нейтралізація загроз через контррозвідувальні операції.

– Військово-громадянська взаємодія: програми, спрямовані на зміцнення довіри та підтримку з боку громадянського суспільства, розвиток патріотизму через громадські ініціативи і заходи.

Інформаційно-комунікаційні механізми:

– Сучасні інформаційні технології, які можуть служити інструментами як для укріплення інформаційної безпеки, так і для поширення національної ідентичності у цифровому просторі. Так, «на основі національних інтересів України в інформаційній сфері формуються стратегічні й поточні завдання внутрішньої та зовнішньої політики держави із забезпечення інформаційної безпеки: 1) забезпечення духовного відновлення України, збереження й зміцнення моральних цінностей суспільства, традицій патріотизму, гуманізму, культурного й наукового потенціалу країни; 2) інформаційне забезпечення державної політики України; 3) стимулювання розвитку інформаційних ресурсів та виходу продукції вітчизняної індустрії інформації на світовий ринок; 4) кіберзахист інформаційних ресурсів від технічних розвідок»⁹¹.

Культурно-освітні механізми:

– Освітні ініціативи: впровадження навчальних програм, які виховують патріотизм, повагу до національних цінностей, історії та культури через шкільну та вищу освіту.

– Культурні проекти: підтримка проектів, що сприяють збереженню та популяризації національної культури, традицій та мови, такі як фестивалі, виставки, наукові конференції.

– Дослідницька діяльність: сприяння науковим дослідженням у сфері безпеки та збереження національної спадщини, що забезпечує підготовку фахівців і розробку інноваційних рішень. Забезпечення ефективної політики захисту національних цінностей і інтересів вимагає комплексного підходу, де аналітичні центри та наукові інститути грають ключову роль у прогнозуванні загроз і розробці стратегій. Гармонізація культурних, економічних та

⁹¹ Копанчук О. Є. Державний захист національних інтересів в інформаційній сфері України... С. 108.

політичних ініціатив дозволяє виробити стійкі рішення, що забезпечують довготривалу безпеку і процвітання держави.

Функціонування зазначених вище механізмів та скоординована діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки й захисту національних цінностей України відбувається згідно з відповідними принципами публічного управління та державної безпекової політики. Зокрема, серед таких принципів Л. В. Гонюкова, Н. Б. Ларіна та С. В. Ларін основними визначають наступні:

- пріоритетність національних цінностей України;
- спрямованість на дотримання балансу інтересів людини, суспільства, держави, захист прав і свобод громадян України у сфері національної безпеки;
- верховенство права, пріоритетність ненасильницьких методів у розв'язанні внутрішніх та зовнішніх проблем захисту національних цінностей;
- об'єктивність і вірогідність оцінок наявної ситуації та прогнозів щодо розвитку країни у сфері захисту національних цінностей, вчасне реагування механізмів захисту національних цінностей на реальні та потенційні загрози;
- цілісність та збалансованість інструментів захисту національних цінностей держави, їх інтегрованість у внутрішньо- та зовнішньополітичну безпеку;
- професіоналізм, відкритість та прозорість діяльності органів державного влади у процесі реалізації захисту національних цінностей людини, суспільства, держави;
- активізація співпраці органів влади з інститутами громадянського суспільства у сфері захисту національних цінностей⁹².

В якості узагальнюючого підсумку зазначимо, що на сучасному етапі захист національних цінностей та інтересів України в умовах збройної агресії Росії зосереджений на кількох ключових аспектах.

По-перше, збройними силами України здійснюється військова відсіч

⁹² Гонюкова Л. В., Ларіна Н. Б., Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід... С. 368.

наступам російської армії; відбувається мобілізація зусиль для зміцнення військового потенціалу, включаючи модернізацію збройних сил та активну співпрацю з міжнародними партнерами, зокрема НАТО.

По-друге, запроваджуються активні заходи із забезпечення інформаційної безпеки як один з ключових пріоритетів національної безпеки, органами влади та численними громадськими інституціями докладаються зусилля, спрямовані на боротьбу з дезінформацією та підтримку національної ідентичності через засоби масової інформації та комунікації.

По-третє, підтримується суспільна згуртованість через інструментарій «єдиного телемарафону» та активне залучення громадянського суспільства до волонтерства та допомоги фронту. Одночасно, урядові інституції нашої держави докладають зусилля для збереження економічної стабільності та підтримки європейської інтеграції як стратегічного курсу країни. В цілому зазначені заходи консолідують український народ навколо ключових цінностей незалежності та територіальної цілісності.

2.3 Перспективні напрями вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні

Збройна агресія путінського режиму проти суверенної України за визначенням багатьох експертів, як західних, так і українських носить яскраво виражений екзистенціальний характер – це збройне протистояння, в якому українці намагаються відстояти європейські цінності – демократію, свободу, право вибору – на противагу азійсько-російським цінностям – патерналізму, етатизму, колективізму, деспотизму тощо⁹³. Відтак «перебування України у колі геополітичних інтересів Росії має вкрай негативне значення і для її суверенітету, і для збереження власної цивілізаційної ідентичності. В цьому

⁹³ Потенціал України та його реалізація. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. 2023. URL : http://www.icps.com.ua/icps_activity/4855.html.

контексті захист та утвердження власних національних інтересів стають визначальними засобами протидії агресору, збереженню територіальної цілісності та незалежності, утвердженню України як повноцінного суб'єкта міжнародних відносин»⁹⁴.

Як зазначає О. А. Матета «невизначеність національних інтересів має згубні наслідки особливо для молодих держав, позбавляючи їх орієнтирів на майбутнє. Сьогодні надзвичайно актуалізувалась проблема своєчасного і точного визначення національних інтересів, загроз, що перешкоджають їх досягненню. Це зумовлено не тільки широкомасштабними завданнями державного будівництва (що характерно молодим державам, як наприклад, Україні), а й загальними тенденціями кардинальних змін геополітичного та геоекономічного характеру»⁹⁵. Ця позиція є надзвичайно актуальною для нашого сьогодення, повністю сконцентрованого на відсічі російській агресії, що вже триває близько трьох років.

В умовах війни на передній план порядку денного української держави виходять наступні політичні, безпекові та економічні інтереси:

«Політичні інтереси: розбудова демократичного суспільства; створення соціально-орієнтованої внутрішньої політики уряду; врегулювання конфліктного поділу всередині країни з урахуванням мовного, міграційного, соціального чинників тощо.

2. Безпекові інтереси: забезпечення національного суверенітету, безпеки та цілісності країни, що є головним стратегічним національним інтересом; розвиток міжнародних взаємовідносин (ЕС, НАТО тощо); екологічна безпека; енергетична безпека; ефективна служба органів внутрішніх справ та безпеки.

3. Економічні інтереси: розвиток економічної сфери суспільства з урахуванням військового стану; вступ до ЄС; енергетична незалежність; відновлення, збереження та подальше реформування агропромислового комплексу; реформування податкової системи з урахуванням інтересів

⁹⁴ Крисаченко В. Онтологія національних інтересів України: системні пріоритети... С. 27.

⁹⁵ Матета О. А. Категоріальне визначення поняття «національні інтереси» у контексті національної безпеки України... С. 80-81.

представників малого та середнього бізнесу; реформа управління державними підприємствами; посилення механізмів соціального забезпечення, пенсій, соціальних виплат і допомоги та ін»⁹⁶.

На переконання Л. Станіславенка, майбутнє існування української держави і нації слід розглядати саме крізь призму її ціннісного ядра, що сформувалося історично навколо автентичного ціннісного ряду українців, що містить повагу до матері і материнства, любов до Батьківщини, культ доброї неньки-землі і природи, готовність до жертви й героїчної смерті за віру, родину, Батьківщину, що в подальшому знайшов відображення у словах Гімну України: «Душу й тіло ми положим за нашу свободу, і — покажем, що ми, браття, козацького роду!»⁹⁷.

Вважаємо, що наразі головним для абсолютної більшості українців є боротьба за державну незалежність, обстоювання свого права на власне майбутнє та майбутнє української держави у військовому протистоянні з ворогом. Узагальнюючі проаналізовані в даному дослідженні підходи та позиції українських науковців та експертів, можна визначити, що вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні в умовах збройної агресії, має спиратися на наступні ключові напрямки-засади: укріплення Збройних Сил України, національна ідентичність, правова держава, інформаційна безпека, громадянська згуртованість, патріотичне виховання, економічна стійкість, міжнародна співпраця (Див. Рис.2.3).

Далі охарактеризуємо представлені на Рис. 2.3. основні складові вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні.

⁹⁶ Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка... С. 147.

⁹⁷ Станіславенко Л. А. Автентичні цінності українців у контексті захисту національних інтересів держави-нації. *Політичне життя*. 2019. №. 3. С. 91.

Рис. 2.3. Основні складові вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні

Укріплення Збройних Сил України (ЗСУ) є ключовою складовою

політики захисту національних цінностей, особливо в умовах військової агресії. ЗСУ відіграють вирішальну роль в забезпеченні суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки. Це включає: оновлення й модернізацію озброєння та техніки, що є критично важливим для підвищення бойової здатності; забезпечення своєчасних поставок та, закупівлю необхідної військової техніки та боєприпасів для надання ефективної збройної відсічі російським агресорам; впровадження ефективної системи мобілізації, яка дозволяє швидко збільшувати кількість особового складу ЗСУ в разі такої необхідності; підвищення професійної військової військовослужбовців, участь у міжнародних програмах і навчаннях, що допомагають підвищити ефективність силових структур; розвиток військової інфраструктури: будівництво та модернізація таких військових об'єктів як бази, полігони та ремонтні потужності; захист військових та державних інформаційних систем; вдосконалення засобів кібероборони, зокрема, «захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, забезпечення безпеки телекомунікаційних й інформаційних систем, як створюваних, так і тих, що функціонують на території України»⁹⁸.

Національна ідентичність: Стабільна й конструктивна модель національної ідентичності в Україні за Д. Демидком «має включати усвідомлення й визнання історичної і культурної самобутності Українського народу, визнання громадянського принципу формування сучасної української нації та її полікультурного, поліконфесійного, поліетнічного складу, розуміння того факту, що в сучасних умовах твориться нова форма української національної культури та національної самосвідомості, яка зберігає в собі світоглядні, культурні елементи, успадковані представниками різних субідентичностей від попередніх періодів, але має й принципово нові складові, що формуються під впливом політико-культурної суб'єктності України та досвіду співжиття різних груп в умовах української державності»⁹⁹. Також це

⁹⁸ Довгань О. Д., Тарасюк О. В. Національні інтереси України в кібернетичній сфері... С. 141.

⁹⁹ Демидко Д. Л. Ідеологічна обґрунтованість державної політики національної ідентифікації в контексті соціально-політичної стабілізації в Україні на сучасному етапі...

утвердження та підтримка української культури, мови та історії як основи національної ідентичності і стійкості суспільства. Це історична пам'ять, адже славетні події минулого, такі як боротьба за незалежність, Помаранчева революція, Революція Гідності та теперішня боротьба проти агресії Росії, формують спільну історичну пам'ять і гордість за національні здобутки.

Правова держава: Є фундаментальною складовою політики захисту національних цінностей в Україні. Вона передбачає верховенство права, що гарантує однакове застосування законів до всіх громадян і владних структур, що в свою чергу зміцнює довіру до держави та забезпечує стабільність суспільства. Однією з ключових функцій правової держави є забезпечення прав і свобод громадян, які є основою для розвитку демократичного суспільства і захисту національних цінностей, включаючи свободу слова, право на справедливий суд та свободу зібрань. Ефективна система правосуддя, яка діє незалежно від політичного чи іншого впливу, є критично важливою для підтримки законності. Крім того, прозорість у діяльності державних органів і системи публічного управління зміцнює контроль з боку суспільства і запобігає корупції. Законодавче забезпечення правової держави включає прийняття та реалізацію реформ, спрямованих на вдосконалення правової системи, підвищення професіоналізму правозахисних інституцій та популяризацію правової культури серед населення. За допомогою цих механізмів правова держава підтримує реалізацію національних цінностей, закріплюючи їх в правових нормах та забезпечуючи їх дотримання.

Інформаційна безпека: Розвиток стратегій протидії дезінформації та інформаційним атакам, що захищає суспільство від маніпулятивних впливів; формування відкритої партнерської інформаційно-комунікаційної взаємодії влади та громадянського суспільства. На думку авторів монографії «Драйвери національної безпеки України» «інформаційна безпека в сучасних умовах є важливою об'єктивною передумовою успішного функціонування та прогресивного розвитку сучасної держави. Потреба в інформаційній безпеці проявляється у створенні національних та міжнародних систем інформаційної

безпеки, покликаних забезпечити здатність протистояти на індивідуальному, груповому та національному рівнях глобальним, зовнішнім та внутрішнім руйнівним шкідливим впливам інформаційного середовища, агресивним дезінформаційним потокам, спрямованим на соціально-політичний, фінансово-економічний, морально-психологічний збиток, підрив суспільної самоідентифікації та національної єдності, дефрагментація суспільства і дестабілізація суспільно-політичної системи в цілому»¹⁰⁰.

Громадянська консолідація: сприяє об'єднанню суспільства навколо спільних цілей і зміцненню національної єдності. Консолідація починається з розвитку громадянського суспільства, яке відіграє ключову роль у просуванні демократичних цінностей та участі в управлінні державою. Волонтерські рухи, особливо в контексті збройного конфлікту, стали важливим елементом підтримки ЗСУ та гуманітарної допомоги, демонструючи ефективність самоорганізації громадян. Освітні програми та громадські ініціативи сприяють підвищенню обізнаності щодо національних цінностей, історії та культури, зміцнюючи почуття національної ідентичності. Залучення громадян до діалогу з владою через механізми громадського контролю і участі в прийнятті рішень підвищує довіру до держави та робить політику відкритішою і демократичнішою. Громадянська консолідація є основою стійкості суспільства, що дозволяє ефективніше реагувати на зовнішні та внутрішні виклики. Ключовими цінностями такої консолідованої ідеології на переконання М. В. Мораря, «могли б стати відчуття відповідальності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість, науково об'єктивне висвітлення історії становлення й утвердження Української держави. При цьому слід рішуче відкинути націоналістичні концепції «Української України» та «України для українців», які до останнього часу утверджувалися на державному рівні»¹⁰¹.

¹⁰⁰ Radchenko, O., Bielai, S., Kovach, V., Hrabar, N., Yevtushenko, I. Formation of Information Security Systems of the State: Current Status, Trends, and Problems. *National Security Drivers of Ukraine. Contributions to Political Science*. Cham, Springer, 2023. С. 119-120.

¹⁰¹ Морарь М. В. Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства... С. 393.

Патріотичне виховання: Необхідно широко розгорнути систему патріотичної освіти, підтримувати культурні ініціативи, сприяти збереженню традицій та історичної пам'яті та зміцнювати національну ідентичність і лояльність до держави, «що забезпечуватиме духовну цілісність суспільства і сприятиме розгортанню інтелектуального і морального потенціалу нації»¹⁰². Головною метою патріотичної освіти має стати виховання цінностей, здатних «духовно об'єднати українців, пробудити у них гордість та повагу до своєї Батьківщини, згуртувати представників різних верств населення у випадку загроз національній безпеці країни, допомогти усвідомити себе єдиним народом та господарем, що несе відповідальність за свою долю і майбутнє нащадків перед пам'яттю предків, які ціною власного добробуту, власною кров'ю, а часто – і самим життям проклали шлях до свободи і незалежності України»¹⁰³.

Міжнародна співпраця: Передбачає активну участь у міжнародних організаціях, таких як ООН, ЄС, та НАТО, що дозволяє Україні просувати свої інтереси на глобальній арені та отримувати підтримку міжнародної спільноти. Одним із ключових аспектів співпраці є розвиток партнерства з державами і міжнародними організаціями для отримання підтримки та формування спільних стратегій захисту національних цінностей, підписання угод про взаємодопомогу і союзи, що зміцнюють обороноздатність через обмін досвідом, спільні навчання і військову допомогу. Культурна дипломатія, що включає проведення культурних заходів і програм обміну, сприяє зміцненню національної ідентичності та позитивного іміджу України за кордоном. Участь у глобальних ініціативах дозволяє Україні пропагувати демократичні цінності та права людини, що є важливим для підтримки міжнародного порядку. Таким чином, міжнародна співпраця допомагає Україні захищати свої національні цінності та інтегруватися у світову спільноту.

Економічна стійкість: Формування податкової та фіскальної політики,

¹⁰² Ткаля О. В. Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави... С. 62.

¹⁰³ Вітюк Д. Л. Єдина державна (національна) ідея як основа єдності України... С. 13.

що сприятимуть поживленню економічної діяльності та підприємницьким ініціативам як основним двигунам стабільного розвитку країни. Забезпечення основ для соціальної стабільності та національної безпеки, що передбачає розвиток стійкої та конкурентоспроможної економіки, здатної протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам. Для досягнення цього необхідно реалізовувати структурні реформи, які включають диверсифікацію економіки, підтримку інновацій та стимулювання малого і середнього бізнесу. Необхідними в період повоєнної відбудови країни є інфраструктурні інвестиції, зокрема в енергетичну незалежність, транспорт і цифрові технології, що є критично важливим для підвищення продуктивності та інтеграції у світові ринки. Фіскальна відповідальність та ефективне управління ресурсами сприятимуть зниженню боргового навантаження та підвищенню довіри інвесторів. Участь у міжнародних економічних організаціях і угодах дозволяє розширювати експортні можливості та залучати іноземні інвестиції, що зміцнює економічну основу країни. Через зміцнення економічної стійкості Україна може ефективніше захищати свої національні цінності, зберігаючи економічний суверенітет і незалежність.

ВИСНОВКИ

В даній магістерській роботі здійснено аналіз та обґрунтування теоретичних засад становлення й розвитку державної політики щодо захисту національних цінностей в Україні та визначено на цій основі перспективні напрями її вдосконалення на сучасному етапі державотворення в контексті європейської інтеграції нашої держави. Реалізація поставлених завдань надає змогу сформулювати наступні висновки:

1. Здійснено аналіз та систематизацію понад 60-ти наукових публікацій, що представляють експертне бачення сутності та механізмів захисту національних цінностей в українському науковому дискурсі. Виокремлено п'ять основних напрямів у дослідженні національних цінностей та інтересів в українському науковому дискурсі. Національні цінності розглядаються як критична основа державної суб'єктності, що впливає на економіку, політику та суспільство. Особливої уваги потребує консолідація суспільства навколо спільних цінностей для зміцнення єдності в умовах зовнішньої агресії та глобалізації, що може загрожувати національним інтересам. В умовах сучасних викликів, включаючи військові конфлікти, національна ідентичність виступає важливим чинником стійкості суспільства. Важливість захисту національних інтересів у кібернетичній, економічній та інформаційній сферах визначає пріоритети розвитку та безпеки. Європейський досвід консолідації суспільства на основі спільних цінностей і демократизації пропонується адаптувати для зміцнення національної ідентичності України. Таким чином, національні цінності й інтереси, охоплюючи політичні, економічні, соціальні й військові аспекти, формують стратегію розвитку держави в сучасних умовах.

2. В ході проведення категоріально-понятійного аналізу визначено, що ключовим поняттям, яке є серцевинним у всіх інших дефініціях обраного в магістерській роботі наукового дискурсу, є «цінності», як ядро словосполучення «національні цінності», що виступає ключовим словом даного дослідження. Водночас встановлено чіткий взаємозв'язок та

взаємозалежність таких похідних понять як «національні цінності – національні інтереси – національні цілі – національна безпека». Обґрунтовано, що національні цінності, національні інтереси та національна ідея взаємодіють у межах єдиної системи, яка формує національну ідентичність та цивілізаційний розвиток нації. Національні цінності є основоположними принципами, що визначають важливість і морально-етичні норми суспільства. На основі цих цінностей формуються національні інтереси, які представляють собою конкретні цілі та завдання для забезпечення добробуту і безпеки держави, визначають стратегічні плани та визначають ставлення до внутрішніх і зовнішніх викликів. Національні цінності та національні інтереси потребують державного захисту і такий захист національних цінностей та інтересів є однією з ключових функцій держави та одним з головних завдань державної політики щодо захисту національних цінностей.

3. Охарактеризовано генезис історичного становлення науково-теоретичного розуміння змісту й сутності дихотомії феноменів «національні цінності – національні інтереси». Зокрема, встановлено, що в європейську науково-політичну думку та геополітичну практику ці поняття увійшли від часів Вестфальського миру, що встановив міжнародну систему, орієнтовану на національні інтереси як основу для пошуку компромісів. В наступні століття через занепокоєння щодо аморальності політики, що зосереджується виключно на інтересах без врахування цінностей, повстала необхідність поєднання національних інтересів із моральними принципами для уникнення глобальних конфліктів. Наразі надзвичайно актуальною залишається важливість захисту національних цінностей у контексті глобалізації, яка часто створює нові виклики, загрожуючи унікальності та суверенітету націй.

4. Розкривається структура та зміст національних цінностей в Україні в контексті російської агресії, оскільки саме національні цінності виступають соціокультурними маркерами, що визначають конкурентоспроможність націй на міжнародній арені та стратегічний курс розвитку держави і впливають на внутрішні та зовнішні політичні процеси. Розроблено авторську модель

ієрархії системи національних цінностей в сучасному світі, що ілюструє собою синергетичний розвиток послідовних етапів: цінності особистого життя індивіда – громадянські цінності соціальних спільнот – національні цінності окремих держав (наприклад, українські національні цінності) – цінності субнаціональних світових цивілізацій (наприклад, західноєвропейські цінності) – глобальні загальнолюдські цінності. При цьому кожен новий рівень надає значення і форму іншим, створюючи цілісну картину світового порядку, побудованого на загальноновизнаних принципах і нормах. Вона відображає складність культурної та соціальної динаміки в багатогранному світі, де індивідуальні прагнення співіснують із колективними та універсальними нормами, оскільки кожен вищий рівень всотує в себе частину цінностей кожного нижчого.

5. Визначається провідне місце національних цінностей як складової національної безпеки України в контексті російської агресії та обґрунтовується поняття державної політики в сфері національної безпеки та захисту національних цінностей як комплексу заходів з боку системи публічного врядування, спрямованих на забезпечення суверенітету, територіальної цілісності, захисту критичної інфраструктури, а також збереження культурної ідентичності та національної єдності. Обґрунтовується, що державна політика у сфері національної безпеки та захисту національних цінностей реалізується через комплекс різних механізмів, які забезпечують ефективність і системність цього процесу. Ці механізми створюють відповідну цілісну систему захисту національних цінностей та національних інтересів держави, в якій функціонують разом, забезпечуючи комплексний підхід до реалізації державної політики в сфері національної безпеки та захисту національних цінностей, що є необхідним в умовах сучасних викликів і загроз. В цілому система механізмів державної політики в сфері національної безпеки й захисту національних цінностей має наступні складові: нормативно-правові, адміністративно-управлінські, військово-політичні, інформаційно-комунікаційні та культурно-освітні

6. Окреслюються перспективні шляхи вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні в контексті європейської інтеграції нашої держави. зокрема, визначається, що наразі головним для абсолютної більшості українців є боротьба за державну незалежність, обстоювання свого права на власне майбутнє та майбутнє української держави у військовому протистоянні з ворогом. Саме тому вдосконалення державної політики захисту національних цінностей в Україні в умовах збройної агресії, має спиратися на наступні ключові напрямки-засади: укріплення Збройних Сил України, національна ідентичність, правова держава, інформаційна безпека, громадянська згуртованість, патріотичне виховання, економічна стійкість, міжнародна співпраця.

Зроблено загальний висновок, що на етапі функціонування української держави в умовах військової агресії політика захисту національних цінностей України включає наступні кроки: зміцнення Збройних Сил, що забезпечує суверенітет і безпеку. Це передбачає модернізацію озброєння, ефективну мобілізацію та підвищення професійності військових. Національна ідентичність базується на культурі, мові, історії та громадянських засадах, які потребують захисту через патріотичну освіту та культуру. Правова держава зміцнює довіру до інституцій завдяки верховенству права та прозорості управління. Інформаційна безпека протидіє дезінформації, а громадянська консолідація об'єднує суспільство довкола спільних цінностей. Міжнародна співпраця, брати активну участь у глобальних ініціативах, дозволяє зміцнювати зв'язки та обмінюватися досвідом. Економічна стійкість, заснована на реформах і інноваціях, забезпечує незалежність та інтеграцію в світову економіку. Ці підходи формують цілісну національну політику, яка відповідає на виклики часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бліхар В., Католик Г., Католик Б. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Вип. 13. С. 11–20.
2. Бондаренко С. В. Інформаційний напрям політики захисту національних інтересів держави: особливості доступу та контролю над політичним дискурсом. *Політичне життя*. 2018. №. 3. С. 84–89.
3. Буркинський Б. В., Степанов В. Н. Національні цінності і інтереси України (методологічні і прикладні аспекти дослідження). *Економічні інновації*. 2017. № 63. С. 45–52.
4. Вітюк Д. Л. Єдина державна (національна) ідея як основа єдності України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1–2 (10–11). С. 9–15.
5. Возняк С. М., Кононенко В. І. та ін. Духовні цінності українського народу. Івано-Франківськ : Плай, 1999. 293 с.
6. Гаазька Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/hague54.pdf
7. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. Київ : «МП Леся», 2017. 332 с.
8. Гай–Нижник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84. С. 465-471.
9. Гарбар О. О. Визначення поняття «національні інтереси» та чинники їх формування. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2017. Вип. 32. С. 103–107.
10. Головаха Є., Українське суспільство: вектори трансформації. *Інтернет-видання «Збруч»*. 2016. URL: <https://zbruc.eu/node/59471>

11. Гонюкова Л. В., Ларіна Н. Б., Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 16. С. 356-382.
12. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України. Київ : Інтертехнологія, 2009. 272 с.
13. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. Київ: НІСД, 2010. 288 с.
14. Демидко Д. Л. Ідеологічна обґрунтованість державної політики національної ідентифікації в контексті соціально-політичної стабілізації в Україні на сучасному етапі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL : https://el-zbirn-ku.at.ua/2019_1/15.pdf
15. Довгань О. Д., Тарасюк О. В. Національні інтереси України в кібернетичній сфері. *Інформація і право*. 2021. № 1(36). С. 134–142.
16. Захаріна О. В., Соколовський П. О. Державний брендинг у забезпеченні національних інтересів: дефініції та суспільна необхідність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 23 С. 145–148.
17. Єпіфанов О. В. Культурна спадщина як важливий елемент системи національних цінностей Української держави. *Судова апеляція*. 2017. № 4. С. 15–22.
18. Калиновський Ю. Ю. Національна ідея як ціннісна детермінанта державотворчого процесу в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 1 (28). С. 98–106.
19. Козаков В. М. Аксіологія державного управління : монографія. Київ : НАДУ, 2010. 256 с.
20. Копанчук О. Є. Державний захист національних інтересів в інформаційній сфері України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. №1(55). С. 106–112.

21. Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки. Київ : ДЕМІД, 2002. 144 с.
22. Кот С. І. «Культурні цінності»: поняття і термін у контексті повернення та реституції предметів культури. *Праці центру пам'яткознавства: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 20. С. 12-19.
23. Крисаченко В. Онтологія національних інтересів України: системні пріоритети. *Українознавство*. 2021. №2(79). С. 8-29.
24. Крисаченко В. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідаційний потенціал. *Українознавство*. 2022. №1(82). С. 28-50.
25. Крюков О. І., Радченко О. В. Ідеологія як чинник національної безпеки держави в контексті державно-управлінського виміру. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. – (Серія "Державне управління")*. 2018. Вип. 2(9). URL : http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7743/1/ilovepdf_com-30-39.pdf/
26. Кун Т. С. Структура наукових революцій. пер. з англ. Р. С. Гілій. Київ : Основи, 2001. 300 с.
27. Куц Г. М. Пріоритетні стратегії інформаційної політики у контексті національних інтересів України: ліберальний ракурс. *Політичне життя*. 2017. №. 3. С. 52-58.
28. Куценко В., Гарщук О., Топчій О. Соціальна безпека – домінанта національних інтересів країни в контексті сталого розвитку (концептуальний підхід). *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2019. №6(25). С. 13-19.
29. Ларін С. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10, № 2. С. 41-50.
30. Ларін С. В. Суб'єкти захисту національних цінностей. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2017. № 1. С. 4-8.

31. Ларін С. В. Сутність та зміст поняття "національні цінності" в контексті сучасних дослідницьких підходів. [Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2016. № 2. С. 44-49.

32. Ларін С. В. Формування національних цінностей українського суспільства в контексті цінностей об'єднаної Європи. *Право та державне управління*. 2017. № 1. С. 132-139.

33. Літвін Л. А. Сучасні концепції національних інтересів у контексті зовнішньої політики держав. *Політичне життя*. 2018. №. 2. С. 129-134.

34. Литвиненко О. М. Напрями вдосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 15.04.2020. URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna_politika/napryami_vdoskona_lennya_pr_avovikh_ta_instituciynikh_mekhanizmv

35. Матета О. А. Категоріальне визначення поняття «національні інтереси» у контексті національної безпеки України. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 2 (19). С. 79-94.

36. Матета О. А. Систематизація та класифікація національних інтересів у контексті національної безпеки України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 31. С. 164-172.

37. Морарь М. В. Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства. *Гілея – науковий вісник*. 2018. Вип. 131. С. 391-395.

38. Москальова Н.П. Концепції національного інтересу в науковій літературі. *Вісник Донецького національного університету, Сер.: Політичні науки*. 2016. С. 29-32.

39. Носач А. В. Державний суверенітет і територіальна цілісність – фундаментальні національні інтереси України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 244-249.

40. Панасенко Г. С. Сучасна взаємодія людини та суспільства в умовах глобального розвитку: національні інтереси. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Міжнародні відносини»*. 2019. Вип. 9. С. 67-74.

41. Петрович Ж. В. Національні цінності як базис національно-культурної ідентичності. *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць*. Київ: Талком, 2021. С. 281-284.

42. Політичний енциклопедичний словник. Упоряд. В. П. Горбатенко. Київ: Довіра, 2004. 740 с.

43. Пономаренко Л. Г., Бессараб А. О. Українські національні цінності та символи в сучасному українському та світовому інформаційно-комунікаційному просторі. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2022. № 3 (51). С. 15-25.

44. Потенціал України та його реалізація. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. 2023.
URL : http://www.icps.com.ua/icps_activity/4855.html.

45. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України № 1068-XIV від 21.09.1999 р. в редакції від 31.12.2023 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>

46. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. в редакції від 09.08.2024 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

47. Радченко О. В. Антропологічна природа ціннісної системи суспільства. *Теорія та практика державного управління: Зб. наук. пр.* 2008. Вип. 2 (21). С. 275 – 282.

48. Радченко О. В. Національна ідея України – ціннісний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 1 (35). С. 58-66.

49. Радченко О. В. Європейські цінності та Україна: фантом чи фатум? *Проблеми державного будівництва в Україні*. 2016. Т. 1. № 24. С. 31 – 35.

50. Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2023. №1 (5). С. 144–162.

51. Сергієнко Т. І. Особливості формування політики ідентичності в сучасному Європейському Союзі: досвід для України. *Політикус*. 2023. №. 5. С. 87–91.

52. Ситник С. В., Іщенко О. М. Концептуалізація політики формування європейської ідентичності: досвід для України. *Politology bulletin*. 2023. Iss. 90. С. 241-262.

53. Ситник Г. П., Орел М. Г. Публічне управління у сфері національної безпеки. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Кравченко Я., 2020. 360 с.

54. Ситник Г. П. Концепція національної безпеки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. С. 316-318.

55. Словник української мови: У 20 т. Голов. наук. ред. В.М. Русанівський, наук. ред. Н.Г. Озерова ; уклад.: Л.Л. Шевченко та ін. Київ: Наукова думка. URL : <https://sum20ua.com/>

56. Станіславенко Л. А. Автентичні цінності українців у контексті захисту національних інтересів держави-нації. *Політичне життя*. 2019. №. 3. С. 87-94.

57. Степанов В. Ю. Визначення поняття «культурна спадщина» в культурному просторі України. *Культура України. Серія: Культурологія*. 2015. Вип. 48. С. 29-39.

58. Ткаля О. В. Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 58-61.

59. Фоменко С. В. Спільна зовнішня і безпекова політика ЄС: від національних інтересів до спільних цінностей. *Збірник наукових праць*

Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. Вип. 1. С. 224-242.

60. Череватий С. В. Європейські цінності для України: лінія горизонту чи фінішна стрічка? *Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* 2010. С. 84-87.

61. Шевчук І. В. Захист національних інтересів держави як імператив геостратегії України. *Університетські наукові записки.* 2019. № 69-70. с. 167-175.

62. Шморгун О. О. Ідеал західної демократії та правової держави як концептуальна основа формування національних політичних інтересів. *Проблеми всесвітньої історії.* 2019. № 3(9). С. 9-33.

63. Diamond Jared. *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies.* New York: W.W. Norton & Company, 1997. 480 p.

64. Definition of the most basic European Values and their significance for our modern society. CC by European Values. 2002. 46 p.

65. Dresler-Hawke E., Liu J. H. Collective shame and the positioning of german national identity. *Psicologia Política.* 2006. N° 32. P. 131–153.

66. Dzvinchuk Dmytro, Radchenko Oleksandr. Zmiana paradygmatu bezpieczeństwa międzynarodowego jako konsekwencja wojny rosyjsko-ukraińskiej. *Journal of Modern Science.* 2024. vol. 4(58). URL : <https://www.jomswsge.com/Numer-4-2024,14196>

67. Geert Hofstede and Gert Jan Hofstede. 6D model of national culture. *Author's Internet blog of Geert Hofstede.* 2024. URL : <https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/>

68. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order;* with a new foreword by Zbigniew Brzezinski. New York: Simon & Schuster, 2011. 370 p.

69. Mearsheimer John J. *The Tragedy of Great Power Politics.* New York: W. W. Norton, 2014. 561 p.

70. Morgenthau Hans, J. In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign. New York: University Press of America, 1982. 306 p.

71. Niebuhr Reinhold and Heimert Alan. A Nation So Conceived: Reflections on the History of American From Its Early Visions to Its Present Power Hardcover. Englewoody Cliffs, New Jersey: Faber & Faber, 1964. 155 p.

72. Radchenko, O., Bielai, S., Kovach, V., Hrabar, N., Yevtushenko, I. Formation of Information Security Systems of the State: Current Status, Trends, and Problems. *National Security Drivers of Ukraine. Contributions to Political Science*. Cham, Springer, 2023. Pp. 93-112.

73. Sakwa Richard. Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands. London: I.B.Tauris Publisher, 2015. 320 p.

74. Spykman Nicholas J. America's strategy in world politics : the United States and the balance of power. New Brunswick, NJ : Transaction Publishers, 2007. 500 p.

75. Wilson, W. College and State Educational, Literary and Political Papers (1875-1913). Vol. 2. New York: Columbia University Press. 1970. 542 p.